

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори

«МАҲАЛЛА ИФТИХОРИ» КЎКРАК НИШОНИНИ ТАЪСИС ЭТИШ ТЎҒРИСИДА

Жамиятимизда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг ўрни ва ролини кучайтириш, жойларда маънавий муҳит барқарорлигини таъминлаш, миллатларaro дўстлик ва ҳамжихатликни мустаҳкамлаш, ёш авлодни она Ватанга муҳаббат ва истиқлол гоъяларига садоқат руҳида тарбиялаш, аҳолини ижтимоий қўллаб-қувватлаш, кенг қамровли профилактика тадбирлари ва жамоатчилик назоратини амалга ошириш, маҳалла фуқаролар йиғинларининг моддий-техника базасини ривожлантириш ишларига муносиб ҳисса қўшиб келаётган фаол, ташаббускор фуқаролар ва жамоатчилик тузилмалари вакилларини тақдирлаш мақсадида ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 3 февралдаги «Маҳалла институтини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-4944-сонли Фармони асосан:

1. «Маҳалла ифтихори» кўкрак нишони таъсис этилсин.
2. Қуйидагилар: «Маҳалла ифтихори» кўкрак нишони тўғрисидаги Низом 1-иловага мувофиқ; «Маҳалла ифтихори» кўкрак нишони ва унинг гувоҳномасининг тавсифлари 2, 3-иловаларга мувофиқ тасдиқлансин.
3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси «Маҳалла ифтихори» кўкрак нишонлари ва уларнинг гувоҳномалари тайёрланишини таъминласин.
4. Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари фаолиятини мувофиқлаштириш бўйича республика кенгашининг «Маҳалла ифтихори»

кўкрак нишонлари ва уларнинг гувоҳномаларини тайёрлаш билан боғлиқ харажатлар Ўзбекистон «Маҳалла» хайрия жамоат фонди маблағлари ҳисобидан қопланиши тўғрисидаги таклифи маъқуллансин.

5. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги бошқа манфаатдор вазирлик ва идоралар билан биргаликда бир ой муддатда норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга ушбу қарордан келиб чиқадиган ўзгартиш ва қўшимчаларни киритсин.

6. Мазкур қарорнинг ижросини назорат қилиш Ўзбекистон Республикасининг Бош вазири А.Арипов зиммасига юклансин.

Ўзбекистон Республикаси
Президенти

Ш.МИРЗИЁЕВ

Тошкент шаҳри,
2017 йил 13 июль

2-бетга қаранг >

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори

«МЕҲНАТ ФАХРИЙСИ» КЎКРАК НИШОНИНИ ТАЪСИС ЭТИШ ТЎҒРИСИДА

Мамлакатимизнинг иқтисодиёт, ишлаб чиқариш, илм-фан, маданият, таълим, соғлиқни сақлаш, юриспруденция ва бошқа соҳаларида кўп йиллар давомида ҳалол ва самарали меҳнат қилган нафақа ёшидаги юрдошларимизни, шунингдек, ишлагандан, ҳаётини оилалар мустаҳкамлигини сақлаш, фарзандларимизни жамият олдидан масъулият, миллий ва умуминсоний қадриятларга, катталарга ва ёш авлод вакилларига ҳурмат, она Ватанга муҳаббат, истиқлол гоъяларига садоқат руҳида тарбиялаш ишларига бағишлаб, жамиятимизда ҳурмат қозongan оналарни муносиб тақдирлаш мақсадида ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 28 декабрдаги «Ўзбекистон фахрийларини ижтимоий қўллаб-қувватлаш «Нуроний» жамғармаси фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-4906-сонли Фармони асосан:

1. «Меҳнат фахрийси» кўкрак нишони таъсис этилсин.
2. Қуйидагилар: «Меҳнат фахрийси» кўкрак нишони тўғрисидаги Низом 1-иловага мувофиқ; «Меҳнат фахрийси» кўкрак нишони ва унинг гувоҳномасининг тавсифлари 2, 3-иловаларга мувофиқ; «Меҳнат фахрийси» кўкрак нишони билан тақдирланган шахслар яшайдиган хонадонлар ва уй-жойлар эшиқларига ўрнатиладиган белги (кейинги ўринларда — «Меҳнат фахрийси» белгисининг) тавсифи 4-иловага мувофиқ тасдиқлансин.
3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси «Меҳнат фахрийси» кўкрак нишонлари, уларнинг гувоҳномалари ва «Меҳнат фахрийси» белгиларининг тайёрланишини таъминласин.

4. Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги «Меҳнат фахрийси» кўкрак нишонлари, уларнинг гувоҳномалари ва «Меҳнат фахрийси» белгиларини тайёрлаш учун зарур пул маблағларини Ўзбекистон Республикасининг республика бюджети ҳисобидан ажратсин.

5. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги бошқа манфаатдор вазирлик ва идоралар билан биргаликда бир ой муддатда норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга ушбу қарордан келиб чиқадиган ўзгартиш ва қўшимчаларни киритсин.

6. Мазкур қарорнинг ижросини назорат қилиш Ўзбекистон Республикасининг Бош вазири А.Арипов зиммасига юклансин.

Ўзбекистон Республикаси
Президенти

Ш.МИРЗИЁЕВ

Тошкент шаҳри,
2017 йил 14 июль

3-бетга қаранг >

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Жаноби Олийларига

Муҳтарам Президент Жаноби Олийлари!

Мен Сиз ва Сизнинг иқтисодий жамоангиз Ўзбекистон иқтисодиётини янада ривожлантириш ва аҳоли моддий фаровонлигини юксалтириш йўлида юзага келаётган муаммоларни бартараф этиш борасида мамлакат иқтисодиётини ислоҳ этишга йўналтирилган саъй-ҳаракатларингизни астойдил маъқуллайман. Шунини ишонтириб айтманки, Сизнинг раҳбарлигингизда олиб борилаётган ислохотларни амалга ошириш чора-тадбирларини биз техник кўмаклашиш ва иқтисодий сиёсат масалалари бўйича тавсиялар бериш орқали тўлиқ қўллаб-қувватлашга тайёрмиз.

Бир неча кун аввал Халқаро валюта жамғармаси бош қароргоҳида жамғарма ходимлари билан Сизнинг вакилларингиз валюта сиёсатини ислоҳ қилиш йўллари бўйича дастлабки учрашув ўтказганидан гоъят мамнунман. Жамғарма ходимлари бу борадаги ишларни давом эттириш учун яқин орада Тошкентга боришидан хурсандман.

Сизнинг вакилларингиз ва Халқаро валюта жамғармаси ходимлари яқин вақтларда Ўзбекистонда инвестиция муҳитини такомиллаштириш мақсадида бошқа йўналишларда ҳам олиб борилаётган ислохотлар орқали валюта тизимини эркинлаштиришни қўллаб-қувватлашга доир кенг қўламли масалаларни, жумладан, иқтисодий статистикани яхшилаш чора-тадбирларини муҳокама этишига ишонаман. Бу ҳукумат ва инвесторларга асосли қарорлар қабул қилиш имконини беради.

Жаноб Президент, амалга оширилаётган ислохотлар самарасида Ўзбекистон улкан натижаларни қўлга киритишига қатъий ишонаман ва биз Сизни бу борада ҳар томонлама қўллаб-қувватлашга тайёр эканимизни яна бир бор тасдиқлайман.

Самимият билан,

Кристин ЛАГАРД,
Халқаро валюта жамғармаси
ижрочи директори

Магистрлик дипломлари топширилди

Бухоро давлат университетиде магистрларга диплом топшириш маросими бўлиб ўтди.

Жамоатчилик вакиллари, профессор-ўқитувчилар, талабалар, ота-оналар иштирок этган тадбирда мамлакатимизда замонавий билимларни пухта эгаллаган юқори малакали кадрлар тайёрлаш масаласига алоҳида эътибор қаратилаётгани таъкидланди.

Тадбирда 14 йўналиш бўйича 70 нафар талабага магистрлик даражаси берилди.

Тоҳир ИСТАТОВ (ЎЗА) олган суратлар.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг
2017 йил 13 июлдаги ПҚ-3132-сонли Қарорига 1-илова

«Маҳалла ифтихори» кўкрак нишони тўғрисидаги НИЗОМ

1. «Маҳалла ифтихори» кўкрак нишони (кейинги ўринларда — кўкрак нишони) билан жамиятимизда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг ўрни ва ролини кучайтириш, жойларда маънавий муҳит барқарорлигини таъминлаш, миллатлараро дўстлик ва ҳамжихатликни мустаҳкамлаш, ёш авлодни она Ватанга муҳаббат ва истиклол ғояларига садоқат руҳида тарбиялаш, аҳолини ижтимоий қўллаб-қувватлаш, кенг қамровли профилактика тадбирлари ва жамоатчилик назоратини амалга ошириш, маҳалла фуқаролар йиғинларининг моддий-техника базасини ривожлантириш ишларига муносиб ҳисса қўшиб келатган фаол, ташаббускор фуқаролар ва жамоатчилик тузилмалари вакиллари тақдирланадилар.

Кўкрак нишони билан Ўзбекистон Республикаси фуқароси бўлмаган шахслар ҳам тақдирланиши мумкин.

2. Кўкрак нишони билан тақдирлашга оид тақлифлар маҳалла фуқаролар

йиғинлари томонидан (фуқаролар вакилларининг йиғилишлари қарорлари асосида) Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари фаолиятини мувофиқлаштириш бўйича туман (шаҳар) кенгашларига берилади.

3. Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари фаолиятини мувофиқлаштириш бўйича туман (шаҳар) кенгашларининг кўкрак нишони билан тақдирлашга оид тақлифлари Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳудудий кенгашлари томонидан кўриб чиқилиб, ҳар йилнинг 1 май санасига қадар Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари фаолиятини мувофиқлаштириш бўйича республика кенгашига (кейинги ўринларда — Республика кенгаши) тақдим этилади.

4. Кўкрак нишони билан тақдирлашга оид тақлифларни кўриб чиқиш тартиби Республика кенгаши томонидан белгиланади.

5. Республика кенгашининг қарори

билан кўкрак нишонига тавсия этилган номзодларни кўриб чиқиш бўйича доимий комиссия (кейинги ўринларда — комиссия) ташкил этилади.

6. Комиссия хулосаси асосида Республика кенгашининг кўкрак нишони билан тақдирлашга оид қарори қабул қилинади.

Кўкрак нишони билан тақдирлаш тўғрисидаги қарор Республика кенгашининг ахборот воситаларида эълон қилинади.

7. Кўкрак нишони билан тақдирланган шахслар энг кам ойлик иш ҳақининг тўрт баравари миқдоридан бир йўла тўланадиган пул мукофоти оладилар.

Бир йўла тўланадиган пул мукофотлари Ўзбекистон «Маҳалла» хайрия жамоат фонди маблағлари ҳисобидан амалга оширилади.

8. Кўкрак нишони, унинг гувоҳнома-си ва пул мукофоти Мустақиллик куни байрами арафасида Республика кенгаши раиси (ёки унинг топшириғига биноан бошқа масъул шахслар) томони-

дан тантанали вазиятда топширилади.

9. Кўкрак нишони билан тақдирланган шахсларнинг маҳалла тизими ривожига қўшган муносиб ҳиссаси ва ибратли фаолиятини кенг тарғиб қилиш мақсадида маҳалла фуқаролар йиғинлари ҳамда туман (шаҳар) марказларидаги «Маҳалла маркази» мажмуалари биноларига ўрнатиладиган «Маҳалла-миз ифтихорлари» ахборот пешла-ҳасининг намунавий шакли Республика кенгаши томонидан ишлаб чиқилади ва тасдиқланади.

10. Кўкрак нишони билан тақдирланган шахслар Ўзбекистон «Маҳалла» хайрия жамоат фонди ҳисобидан мамлакатимиз санаторийларида давола-нишлари учун бир маротабалик бепул йўлланма олиш ҳуқуқига эга бўлади-лар.

11. Кўкрак нишони такроран берил-майди.

12. Кўкрак нишони давлат мукофот-ларидан кейин кўкракнинг чап томони-га тақилади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг
2017 йил 13 июлдаги ПҚ-3132-сонли Қарорига 2-илова

«Маҳалла ифтихори» кўкрак нишонининг ТАВСИФИ

«Маҳалла ифтихори» кўкрак нишони диаметри 34 миллиметрли доира шаклида бўлиб, мис қотишмасидан тайёрланади.

Кўкрак нишонининг олд томони юқори қисми-да Ўзбекистон Республикасининг харитаси, унинг остида маҳалланинг рамзий дарвозасини ифодаловчи арка тасвири кўтарилаётган қуёш нурлари фондида акс эттирилади.

Кўкрак нишонининг айланаси бўйлаб зарҳал ҳошия билан ўралган кўк рангдаги эмал доира ичида «MAHALLA IFTIXORI» сўзлари ёзилган. Ҳарфларнинг баландлиги 2,3 миллиметр, ёзувлар зарҳалланган. Унинг пастки қисми маркази-да иккита саккиз қиррали юлдуз оралиғида фахр-ифтихор ва шараф маъноларини ифода этувчи дафна япроқлари тасвирланган.

Кўкрак нишонининг орқа томони марказида беш қаторда ҳарфларнинг баландлиги 2 милли-

метр бўлган «MAHALLA», «TIZIMI RIVOJIGA», «QO'SHGAN», «MUNOSIB HISSASI», «UCHUN» сўзлари ёзилган.

Кўкрак нишонининг қалинлиги 2,2 миллиметр. Тасвирлар ва ёзувлар қабарикдир.

Кўкрак нишонининг олд ва орқа томонларининг четлари қабарик доира билан ўралган.

Кўкрак нишони илгакчалар ва ҳалқача ёрда-мида тўғри тўртбурчак шаклидаги қадагичга улан-ган.

Қадагичнинг эни — 26 миллиметр, бўйи — 17 миллиметрдан иборат. Қадагич эни 22 миллиметрли шойи лента билан қопланган бўлиб, лентанинг ўртасидан эни 8 миллиметрли оқ рангли йўл, икки четдан эса ҳар бирининг эни 7 миллиметр бўлган яшил рангли йўл ўтган.

Қадагичнинг орқа томонига кўкрак нишонини кийимга тақиб қўйиш учун тўғноғич кўринишида-ги мослама ўрнатилган.

«Маҳалла ифтихори» кўкрак нишони

Олд томони

Орқа томони

Ўзбекистон Республикаси Президентининг
2017 йил 13 июлдаги ПҚ-3132-сонли Қарорига 3-илова

«Маҳалла ифтихори» кўкрак нишони гувоҳномасининг ТАВСИФИ

«Маҳалла ифтихори» кўкрак нишони гувоҳномаси 160x110 миллиметр ўлчамдаги китобча шакли-да бўлиб, 240 г/кв.м. қалинлиқда-ги офсет қоғоздан тайёрланади.

Гувоҳноманинг ташқи томони (биринчи ва тўртинчи бетлари) кўк рангда бўлиб, плёнка билан қоп-ланган.

Гувоҳноманинг биринчи бети эни 7,5 миллиметрли, ички бур-чаклари айлана шаклида бўлган тўқ кўк рангли ҳошия билан ўралган.

Гувоҳноманинг юқори чеккаси-дан (биринчи бети) 35 миллиметр пастда, марказда оралиғи 3,5 милли-метрли икки сатрдан иборат матн жойлашган. Биринчи сатрда «Mahalla iftixori», иккинчи сатрда «ko'krak nishoni» («Times new Roman Bolt» шрифти, 17-кегль) сўзлари ёзилган. Ундан 6 милли-метр пастда «GUVOHNOMASI» (катта ҳарфларда, «Times new Roman Bolt» шрифти, 17-кегль) сўзи ёзилган. Ёзувлар зарҳал ран-гида акс эттирилган.

Гувоҳноманинг ички томони (иккинчи ва учинчи бетлари) «Тан-гир» тасвири туширилган оч ҳаво

рангда бўлиб, офсет усулида чоп этилган.

Ички томонининг чап қисми-да (иккинчи бети), марказда кўкрак нишонининг аслига тенг ўлчам-даги рангли тасвири акс эттирил-ган.

Гувоҳноманинг ички ўнг томо-ни (учинчи бети) юқори чеккаси-дан 8 миллиметр пастда, марказ-да «GUVOHNOMA» (катта ҳарф-ларда, «Times new Roman Bolt» шрифти, 10-кегль) сўзи ҳамда гу-воҳнома тартиб рақами учун «№» белгиси ва 15 миллиметрли чизик жойлашган.

«GUVOHNOMA» сўзидан 11 миллиметр пастда мукофотланган шахснинг фамилияси, исми ва отасининг исмини қайд этиш учун оралиғи 8 миллиметрли учта чизик тортилган.

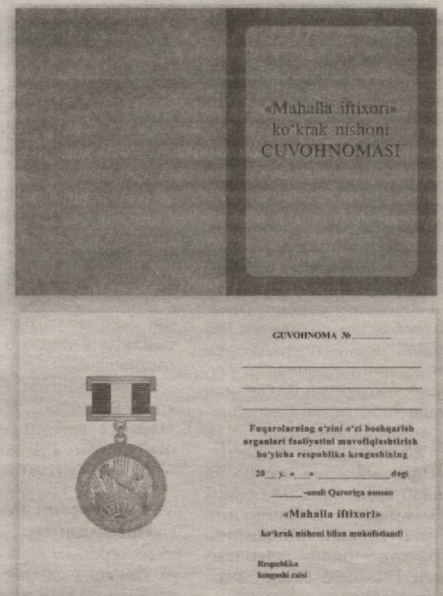
Пастки чизикдан 6 миллиметр қуйида, марказда оралиғи 2 мил-лиметрли уч сатрдан иборат матн жойлашган. Биринчи сатрда «Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish», иккинчи сатрда «organlari faoliyatini muvofiq-lashtirish», учинчи сатрда «bo'yicha

respublika kengashining» («Times new Roman Bolt» шрифти, 10-кегль) сўзлари ёзилган.

Ундан 5 миллиметр пастда оралиғи 4 миллиметр бўлган икки сатрдан иборат матн жойлашган. Биринчи сатрда «20__ у. «__» __ dagi», иккинчи сатрда «__ sonli Qaroriga asosan» («Times new Roman Bolt» шрифти, 10-кегль) сўзлари ёзилган.

Ундан 5 миллиметр пастда, марказда оралиғи 5 миллиметр-ли икки сатрдан иборат матн жой-лашган. Биринчи сатрда марказ-да «Mahalla iftixori» («Times new Roman Bolt» шрифти, 12-кегль), иккинчи сатрда «ko'krak nishoni bilan mukofotlandi» («Times new Roman Bolt» шрифти, 10-кегль) сўзлари ёзилган.

Сўнгги сўزلардан 9 миллиметр пастда, чап томонда оралиғи 2 миллиметрли икки сатрдан ибор-рат матн жойлашган. Биринчи сатрда «Respublika», иккинчи сатрда «kengashi raisi» («Times new Roman Bolt» шрифти, 10-кегль) сўзлари ёзилган.

**«Меҳнат фахрийси» кўкрак нишони тўғрисидаги
НИЗОМ**

1. «Меҳнат фахрийси» кўкрак нишони (кейинги ўринларда — кўкрак нишони) билан мамлакатимизнинг иқтисодиёт, ишлаб чиқариш, илм-фан, маданият, таълим, соғлиқни сақлаш, юриспруденция ва бошқа соҳаларида кўп йиллар давомида ҳалол ва самарали меҳнат қилган нафақа ёшидаги юртдошларимиз, шунингдек, ишламасдан, ҳаётини оилалар мустақамлигини сақлаш, фарзандларимизни жамият олдига масъулият, миллий ва умуминсоний қадриятларга, катталарга ва ёш авлод вакилларига ҳурмат, она Ватанга муҳаббат, истиқлол гоёярига садоқат руҳида тарбиялаш ишларига бағишлаб, жамиятимизда ҳурмат қозонган оналар тақдирланадилар.

2. Ушбу Низомнинг 1-бандига мувофиқ:

I даражали кўкрак нишони билан камида 35 йиллик меҳнат стажига эга шахслар;

II даражали кўкрак нишони би-

лан камида 30 йиллик меҳнат стажига эга шахслар;

III даражали кўкрак нишони билан камида 25 йиллик меҳнат стажига эга шахслар, шунингдек, жамиятда ҳурмат қозонган ишламайдиган оналар тақдирланадилар.

3. I даражали кўкрак нишони юқори даражали ҳисобланади. II ёки III даражали кўкрак нишони билан тақдирланганлар кейинчалик унинг юқори даражалари билан босқичма-босқич мукофотланиши мумкин. Бир даражадаги кўкрак нишони такроран берилмайди.

4. Кўкрак нишони билан тақдирлашга оид тақлифлар, ташкилий-ҳуқуқий шаклидан қатъи назар, давлат ва нодавлат ташкилотлари томонидан Ўзбекистон фахрийларининг ижтимоий фаолиятини қўллаб-қувватлаш «Нуроний» жамғармаси (кейинги ўринларда — «Нуроний» жамғармаси)нинг Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳри бўлимларига берилади.

5. «Нуроний» жамғармасининг Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳри бўлимларининг тақлифлари ҳар йили 25 декабрдан «Нуроний» жамғармасининг Васийлик кенгашига тақдим этилади.

6. Тақдим этилган тақлифларни кўриб чиқиш ва кўкрак нишони билан тақдирлаш учун номзодларни танлаб олиш тартиби «Нуроний» жамғармасининг Васийлик кенгаши томонидан белгиланади.

7. Кўкрак нишони билан тақдирлаш «Нуроний» жамғармаси Васийлик кенгашининг қарори билан амалга оширилади.

Кўкрак нишони билан тақдирлаш тўғрисидаги қарор «Нуроний» жамғармасининг ахборот воситаларида эълон қилинади.

8. I даражали кўкрак нишони билан мукофотланган шахслар энг кам ойлик иш ҳақининг тўрт баравари миқдорида, II даражали кўкрак нишони билан мукофотланган

шахслар энг кам ойлик иш ҳақининг уч баравари миқдорида бир йўла тўланадиган пул мукофоти олади-лар.

Бир йўла тўланадиган пул мукофотлари «Нуроний» жамғармаси маблағлари ҳисобидан амалга оширилади.

9. Кўкрак нишони, унинг гувоҳномаси ва пул мукофоти «Наврўз» байрами арафасида «Нуроний» жамғармаси Васийлик кенгашининг раиси (ёки унинг топшириғига биноан бошқа масъул шахслар) томонидан тантанали вазиятда топширилади.

10. Кўкрак нишони билан мукофотланган шахслар Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан белгиланадиган тартибда тиббий хизматдан имтиёзли фойдаланиш ҳуқуқига эга бўладилар.

11. Кўкрак нишони давлат мукофотларидан кейин кўкракнинг чап томонида тақилади.

***

**«Меҳнат фахрийси» кўкрак нишонининг
ТАВСИФИ**

«Меҳнат фахрийси» кўкрак нишони диаметри 34 миллиметрли доира шаклида бўлиб, мис қотишмасидан тайёрланади:

I даражали кўкрак нишони тилла рангда;

II даражали кўкрак нишони кумуш рангда;

III даражали кўкрак нишони бронза рангда бўлади.

Кўкрак нишонининг олд томонида қанотларини ёзган Ҳумо қуши тасвири акс эттирилган. Унинг тела қисмида кўкрак нишони даражаси-ни ифодалайдиган бўйи 4 миллиметрли «I», «II» ёки «III» — рим рақамидаги сон ва диаметри 1,8 миллиметрли саккиз қиррали юлдуз жойлашган. Ушбу тасвирнинг умумий баландлиги

22 миллиметрни, эни 23 миллиметрни ташкил этади.

Кўкрак нишонининг олд юқори қисмида саккиз қиррали юлдузлар оралиғида икки қаторда ҳарфларнинг баландлиги 2 миллиметр бўлган «MEHNAT», «FAXRIYSI» ёзуви жойлашган.

Кўкрак нишонининг орқа томони марказида тўрт қаторда ҳарфларнинг баландлиги 2 миллиметр бўлган «KO'P YILLIK», «HALOL», «MEHNATI», «UCHUN» ёзуви жойлашган. Унинг атрофи диаметри 30,7 миллиметр бўлган нақш билан ҳошияланган.

Кўкрак нишонининг қалинлиги 2,2 миллиметр. Тасвирлар ва ёзувлар қабарикдир.

Кўкрак нишонининг олд ва орқа томонларининг четлари қабарик доира билан ўралган.

Кўкрак нишони ҳалқа ва илмоқчалар ёрдамида тўғри тўртбурчак шаклидаги қадағичга уланган.

Қадағичнинг эни — 26 миллиметр, бўйи — 17 миллиметрдан иборат. Қадағич эни 22 миллиметрли шойи лента билан қопланган бўлиб, лентанинг ўртасидан эни 8 миллиметрли оқ йўл, икки четидан эса ҳар бирининг эни 7 миллиметр бўлган кўк рангли йўл ўтган.

Қадағичнинг орқа томонида кўкрак нишони-ни кийимга тақиб қўйиш учун тўғноғич кўринишидаги мослама ўрнатилган.

***

**«Меҳнат фахрийси» кўкрак нишони гувоҳномасининг
ТАВСИФИ**

«Меҳнат фахрийси» кўкрак нишони гувоҳномаси 160x110 миллиметр ўлчамдаги китобча шаклида бўлиб, 240 г/кв.м. қалинликдаги офсет қоғоздан тайёрланади.

Гувоҳноманинг ташқи томони (биринчи ва тўртинчи бетлари) яшил рангда бўлиб, плёнка билан қопланган.

Гувоҳноманинг биринчи бети эни 7,5 миллиметрли, икки бурчаклари айлана шаклида бўлган оқ рангли ҳошия билан ўралган.

Гувоҳноманинг юқори чеккасида (биринчи бети) 35 миллиметр пастда, марказда оралиғи 3,5 миллиметрли икки сатрдан иборат матн жойлашган. Биринчи сатрда «Mehnat

faxriysi», иккинчи сатрда «ko'krak nishoni» («Times new Roman Bolt» шрифти, 17-кегель) сўзлари ёзилган. Ундан 6 миллиметр пастда «GUVOHNOMASI» (катта ҳарфларда, «Times new Roman Bolt» шрифти, 17-кегель) сўзи ёзилган. Ёзувлар зарҳал рангида акс эттирилган.

Гувоҳноманинг икки то-

мони (иккинчи ва учинчи бетлари) «Тангир» тасвири туширилган оч ҳаво рангда бўлиб, офсет усулида чоп этилган.

Ички томонининг чап қисмида (иккинчи бети), марказда кўкрак нишонининг аслига тенг ўлчамдаги рангли тасвири акс эттирилган.

Гувоҳноманинг икки ўн

томи (учинчи бети) юқори чеккасида 8 миллиметр пастда, марказда «GUVOHNOMA» (катта ҳарфларда, «Times new Roman Bolt» шрифти, 10-кегель) сўзи ҳамда гувоҳнома тартиб рақами учун «№» белгиси ва 15 миллиметрли чизик жойлашган.

(Давоми 4-бетда.)

* * *

Ўзбекистон Республикаси Президентининг
2017 йил 14 июлдаги ПҚ-3133-сонли Қарорига 3-илова

«Мехнат фахрийси» кўкрак нишони гувоҳномасининг ТАВСИФИ

(Давоми. Боши 3-бетда.)

«GUVOHNOMA» сўзидан 11 миллиметр пастда мукофотланган шахсининг фамилияси, исми ва отасининг исмини қайд этиш учун оралиғи 8 миллиметрли учта чизиқ тортилган.

Пастки чизиқдан 5 миллиметр куйида, марказда оралиғи 1,5 миллиметрли тўрт сатрдан иборат матн жойлашган. Биринчи сатрда «O'zbekiston faxriylarining ijtimoiy», иккинчи сатрда «faoliyatini qo'llab-quvvatlash», учинчи сатрда «Nuroniy»

jamg'armasi», тўртинчи сатрда «Vasiylik kengashining» («Times new Roman Bolt» шрифти, 10-кегль) сўзлари ёзилган. Ундан 4 миллиметр пастда оралиғи 4 миллиметр бўлган икки сатрдан иборат матн жойлашган. Биринчи сатрда «20 _____ у. _____» _____ dagi», иккинчи сатрда «_____ -sonli Qaroriga asosan» («Times new Roman Bolt» шрифти, 10-кегль) сўзлари ёзилган.

Ундан 5 миллиметр пастда, марказда оралиғи 5 миллиметрли икки сатрдан иборат матн жойлашган.

Биринчи сатрда «Mehnat faxriysi» сўзи ҳамда кўкрак нишонининг даражаси ҳақидаги ёзув («Times new Roman Bolt» шрифти, 12-кегль), иккинчи сатрда «ko'krak nishoni bilan mukofotlandi» («Times new Roman Bolt» шрифти, 10-кегль) сўзлари ёзилган.

Сўнгги сўزلардан 9 миллиметр пастда, чап томонда оралиғи 2 миллиметрли икки сатрдан иборат матн жойлашган. Биринчи сатрда «Vasiylik kengashi», иккинчи сатрда «raisii» («Times new Roman Bolt» шрифти, 10-кегль) сўзлари ёзилган.

* * *

Ўзбекистон Республикаси Президентининг
2017 йил 14 июлдаги ПҚ-3133-сонли Қарорига 4-илова

«Мехнат фахрийси» кўкрак нишони билан тақдирланган шахслар яшайдиган хонадонлар ва уй-joyлар eshiklariga ўрнатиладиган белги ТАВСИФИ

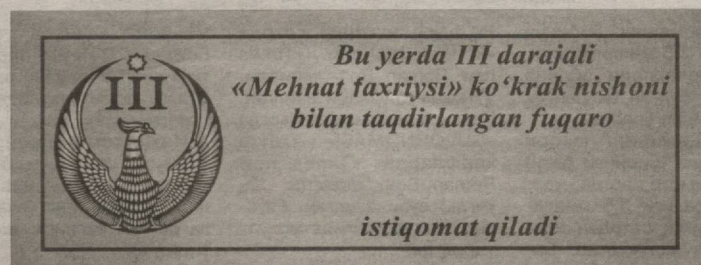
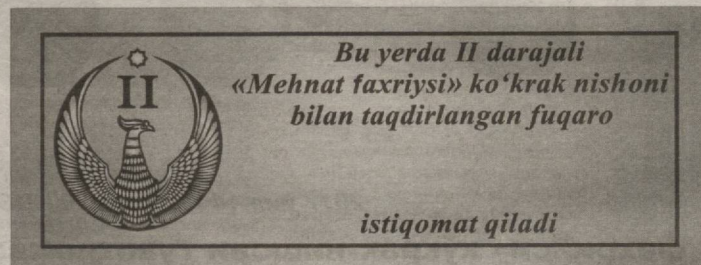
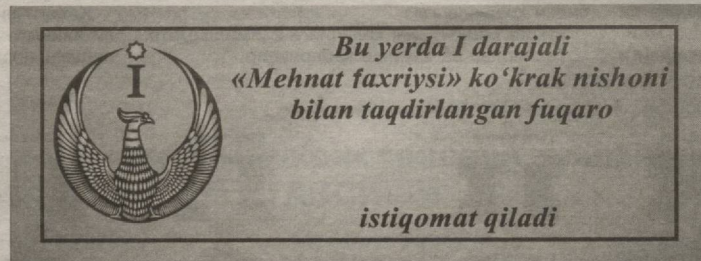
«Мехнат фахрийси» кўкрак нишони билан тақдирланган шахслар яшайдиган хонадонлар ва уй-joyлар eshiklariga ўрнатиладиган белги 210x80 миллиметр ўлчамли тўртбurchak shaklida бўлиб, mis qotishmasidan тайёрланади.

Белгининг чап томонда қанотларини ёзган Хумо куши ва унинг тепасида кўкрак нишони даражасини белгиловчи «I», «II» ёки «III» — рим рақамидаги сон ҳамда саккиз қиррали юлдуз тасвири акс этган. Ушбу тасвирнинг умумий баландлиги 55 миллиметрни, эни 51 миллиметрни, рим рақамидаги соннинг бўйи эса 9 миллиметрни ташкил этади.

Белгининг ўнг томонда ҳарфларнинг баландлиги 5,6 миллиметр, сатрлар оралиғи 3,8 миллиметр бўлган олти сатрли матн жойлашган. Биринчи сатрда «Bu yerda» сўзи ҳамда кўкрак нишонининг даражаси ҳақидаги ёзув, иккинчи сатрда «Mehnat faxriysi ko'krak nishoni», учинчи сатрда «bilan taqdirlangan fuqaro», тўртинчи ва бешинчи сатрларда катта ҳарфларда мукофотланган шахсининг фамилияси, исми ва отасининг исми, олтинчи сатрда «istiqomat qiladi» сўзлари ёзилади.

Белгининг қалинлиги 1,5 миллиметр.

Тасвирлар ва ёзувлар ботиқ шаклда бўлиб, белгининг четлари тўғри чизиқлар билан ўралган.

НУРОНИЙЛАРНИНГ ИЖТИМОЙ ФАОЛЛИГИНИ ОШИРИШ ЙЎЛИДА

Тошкент вилояти Оҳангарон туманида «Фуқаролар йиғини раисининг ўринбосари — кексалар ва фахрийлар ишлари бўйича маслаҳатчи фаолиятини самарали ташкил этиш» мавзусида ўқув-семинари ўтказилди.

Kuchli davlatdan — kuchli fuqarolik jamiyati sari

Президентимизнинг 2016 йил 28 декабрдаги «Ўзбекистон фахрийларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш «Нуроний» жамғармаси фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ҳамда 2017 йил 3 февралдаги «Маҳалла институтини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги фармонлари ижроси доирасида ташкил этилган тадбирда «Нуроний жамғармаси, «Маҳалла» хайрия жамоат фонди вакиллари, вилоят ҳокимлиги масъул ходимлари, туман фаоллари, кенг жамоатчилик иштирок этди.

Мамлакатимизда нуронийларнинг бой ҳаётий тажрибасидан самарали фойдаланиш, уларни маҳалла ва жамиятда тинчлик-осойишталикни асраш, оилаларни мустаҳкамлаш, жойларда ижтимоий-маънавий муҳит барқарорлигини таъминлаш, ёш авлодни миллий қадриятларимизга ҳурмат руҳида тарбиялаш ишларига кенг жалб этиш хусусида фикр алмашилди.

— Кекса авлод вакилларининг эҳтиёжи ва қизиқишидан доимо ҳабардор бўлиш, турмуш шароитини янада яхшилаш, уларни қийнаётган муаммоларни ўз вақтида аниқлаш ва бартараф этиш замонавий жамиятнинг устувор вазифаларидандир, — дейди «Нуроний» жамғармаси республика бошқаруви раиси Ш.Жалилов. — Кексаларнинг ижтимоий фаоллигини қўллаб-қувватлаш борасида жойларда амалга оширилаётган чора-тадбирлар самарадорлигини янада юксалтириш мақсадида фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларида жамоатчилик тартибиде фуқаролар йиғини (овул, қишлоқ, маҳалла) раисининг ўринбосари — кексалар ва фахрийлар ишлари бўйича маслаҳатчи лавозими жорий этилди. Бу уларнинг фаол ҳаёт кечириши ва айни пайтда жамият равнақида муносиб иштирок этишига хизмат қилади.

Семинарда нуронийларнинг уюшмаган ёшлар билан ишлашдаги ўрни, ижтимоий-маънавий муҳит барқарорлигини таъминлашда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ҳамда диний идоралар билан ҳамкорлик масалалари каби мавзуларда амалий машғулотлар ўтказилди.

Кексалар ва фахрийлар ишлари бўйича маслаҳатчилар иштирокида мавжуд муаммолар таҳлил қилиниб, уларни бартараф этиш, ҳуқуқбузарликлар, нотинч оилалар ва ажримларнинг олдини олиш, тўй ва маросимларни ўтказишда меъёрга амал қилиш, маҳаллада ўзаро аҳиллик ва ҳамжихатликни янада мустаҳкамлаш юзасидан фикр алмашилди.

А. МУСАЕВ,
Ўза мухбири

2017-yil 15-iyul, № 56 (9017)

Айни кунда фарзанди мактаб ёшига етган ота-оналар ўғли ёки қизини таълим муассасасига жойлаш тараддудида. Ҳамма ҳам дилдан келажакда билимли инсон бўлиб улгайишини хоҳлайди. Шу боис "Яхши мактаб", "Яхши муаллим" қидирганлар кўп. "Яхши мактаб"ларда эса ўқувчи қабули чекланган. Фарзандингизни ўша мактабга олиб борганингиз билан ҳужжатларини қабул қилишмайди.

...Ҳўш, аслида ўқувчиларни 1-синфга қабул қилиш тартиби қандай? Ота-оналар фарзандини ўзи хоҳлаган мактабда ўқитишга ҳақлими? Ушбу саволларга жавоб олиш мақсадида Халқ таълими вазирлиги мутахассисларига мурожаат қилдик.

— Ўқувчиларни 1-синфга қабул қилиш тартибига кўра, аввало мактаб микрохудудида яшовчи фуқароларнинг фарзандлари қабул қилинади, — дейди Халқ таълими вазирлигининг умумий ўрта таълим муассасалари бошқармаси бошлиғи Саидахор Сейткамолов. — Ҳар бир ота-она ўғли ёки қизини ўзига яқин ҳудудда жойлашган мактабга бериши белгилаб қўйилган. Шунингдек, Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 15 мартдаги "Умумий ўрта таълим тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида"ги 140-сонли қарорининг 1-илоvasи 5-бобида умумтаълим муассасаларининг 1-синфига 6-7 ёшли болалар тиббий хулосага мувофиқ қабул қилиниши белгиланди. Тегишли йилнинг 31 августига қадар 6,5 ёшга тўлмаган, 1-синфда ўқиш истагини билдирган болаларнинг ота-оналари билан умумтаълим муассасасининг педагог ходимлари ва психологи томонидан олинган мактабда ўқишга қисмонан ва руҳан тайёрлаш бўйича тушунтириши ишлари олиб борилади.

Пойтахтдаги кузатувларимиз давомида айрим мактабларда ўқувчи сони белгиланганидан кескин ошиб кетганига, баъзиларида эса мавжуд ўринларнинг тўлмай қолганига гувоҳ бўлдик. Мисол учун, Тошкент шаҳридаги 286 та мактабнинг 45 тасида ўқувчи сони меъёрдан ортқ, Сабабини ўрганганимизда, аксарият ота-оналар ўз худудида мактаб бўлсада, фарзандини бошқа худуддаги таълим муассасасига берган.

Нега ота-она уйига яқин масофада жойлашган қулай таълим муассасасини эмас, яшаш манзилдан узокдаги мактабни танлаётми?

— Мамлакатимиздаги барча умумтаълим муассасаларида ягона ДТС, ўқув дастури ва дарсликлар асосида таълим-тарбия берилади. Ўқитувчиларнинг билим савияси ва касбий лаёқати ҳам белгиланган талабга жавоб беради, — дейди Саидахор Сейткамолов. — Шу боис ота-оналар фарзандини ўз микрохудудидаги мактабда ўқитиши тўғриси бўлади. Акс ҳолда айрим мактабларда ўқувчи сони меъёридан ортқ кетади. Бу эса ўқитиш сифатига

салбий таъсир кўрсатади. Муаллим болаларга бор имкониятлари даражасида билим беролмайди. Негадир ота-оналар шу жиҳатларни эътиборга олишмайди.

Олмазор туманидаги 243-мактабда ҳам ўқувчи сони меъёрдан ортқ. Мак-

табнинг кўплиги дарс жараёнига салбий таъсир қилишига амин бўлдим. Масалан, фан кабинетларига ўқувчиларнинг сифмаслиги, дарслар тўрт сменада (8:00, 11:30, 13:30, 14:10) ташкил қилинса-да, синфхоналар етишмай қолгани ўқувчилар ўзлаштиришига ҳалақит бермоқда. Информатика хонасидаги компьютерлар ўқувчилар сонига мос эмас. Уларни баҳолаш ҳам муаммо. Фарзандим бир ҳафтада бир марта баҳо олаётганидан таажжубланиб, синф раҳбари билан боғландим. Маълум бўлишича, фан ўқитувчилари синфдаги 46 нафар боланинг дафтари текшириб чиқишга улгурмас экан. Табиийки,

— Биз вазиятни тўғри тушунтириб, худудимиздан ташқаридаги болаларни олмаимиз, десак, ота-оналар "оёқ тираб" туриб олишади. Бундай вазиятда мактаб имкониятини ҳам инobatга олиш керак. Аввало, ўқувчиларнинг яшаш манзили, мактабга яқинлигига аҳамият қаратамиз, — дейди 243-мактаб директори Гавхар Зухурова.

Бугун одамларнинг яшаш шароити, эҳтиёж ва имкониятлари ўсиб борапти. Табиийки, илм олишга бўлган талаб ҳам ўзгарди. Ота-она фарзанди ўқиётган таълим муассасасининг шарт-шароити, имкониятлари, ўқитувчиларнинг касб ма-

Kun mavzusi

табга олиб боришига ҳолат қолмасди.

Яшнобод туманидаги 255-мактаб 1050 ўринга мўлжалланган бўлса-да, атиги 732 нафар ўқувчи тахсил олади. Ўқувчи сонини ошириш юзасидан қандай чора-тадбирлар қўриляпти, деган савол билан мактаб директори вазифасини бажарувчи Дилором Жўраевага юзландик.

— Чора-тадбир қўришдан олдин, ушбу вазиятнинг сабаблари билан қизиқдик. Микрохудудимизга 30 та кўпқаватли уй ва бир неча маҳалла бириктирилган. Ёзи таътил бошланиши билан бирма-бир хонадонларга кириб, фарзандлари қайси мактабда ўқиётганини ва нега у мактабни танлаганини аниқлаш мақсадида сўровнома ўтказдик. Микрохудудимиздаги болаларнинг кўпчилиги 282-, 61-мактабларда тахсил олаётган экан. Сабаби, бу мактабларда таълим рус тилида олиб бориладиган синф бор, бизнинг мактабда эса таълим фақат ўзбек тилида олиб борилади. Худудимиздаги 146 нафар 1-синф ёшидаги боланинг 72 нафари рус, корейс миллатига мансуб. Шуларни ҳисобга олиб, муассасамизда янги ўқув йилидан таълим рус тилида олиб бориладиган синф очишни режалаштирдик. Ўқувчиларнинг иқтидори, салоҳиятига қараб, фанларни чуқурлаштириб ўргатишни йўлга қўяямиз. Масалан, дарс жадвалига хитой тили дарсини киритмоқчимиз. Дарсдан ташқари тўғрақарлар фаолиятини ривожлантиришга ҳам катта аҳамият қаратяёмиз. Бизга яқин жойлашган 61-мактабда (таълим рус тилида олиб борилади) ҳам бошланғич ўзбек синфлари ташкил этилган. Аммо юқори синфларда таълим ўзбек тилида олиб боришмайди. Янги ўқув йилидан 4-синф битирувчиларини мактабимизга жалб қилиш чора-тадбирларини кўрдик. Ота-оналар билан учрашиб, барчасини мактабимизга ўтказишга келишиб олдик.

Ана шундай муаммоларни бартараф этиш мақсадида Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 15 мартдаги "Умумий ўрта таълим тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида"ги 140-сонли қарорига кўра, тегишли майдонга эга бўлган умумтаълим муассасасининг синфлари тўлиқлиги 35 нафардан ортқ кетишига йўл қўйилмаслиги, туман(шаҳар) ҳокимликларининг қарори билан умумтаълим муассасаларига бириктирилган ҳудудлар (микрохудуд) доирасида умумтаълим муассасаси педагог ходимлари томонидан мактаб ёшидаги болаларни бирма-бир (уйма-уй) рўйхатга олиш орқали умумий ўрта таълимга қамраб олиш белгилаб қўйилди.

Зилола МАДАТОВА,
"Ma'rifat" мухбири

Шарт-шароит, имконият бир хил

ёхуд нега ота-оналар фарзандини ўз худудидаги эмас, бошқа мактабга беришни хоҳлаётгани сабаблари хусусида

таб ички ҳолати билан таълимнинг муаммолари, синфхоналар озода, чиройли эканига гувоҳ бўлдик. Ҳар бир синфда 40 дан ошиқ ўқувчи таълим олади. 1104 ўринга мўлжалланган мактабда 2944 ўқувчи (мактаб раҳбарининг маълумоти) тахсил оляпти. Парталар доска турган жойдан бошланиб, синф орқа деворигача тақаб қўйилган. Бундай вазиятда ўқитувчи дарс ўтишга, ўқувчи эса мавзунини ўзлаштиришга қийналиши мумкин.

— Микрохудуд бўйича фарзандим тумандаги 46-мактабда ўқиши керак, — дейди Назокат Исажонова. — Аммо 243-мактаб нисбатан нуфузли бўлгани учун тўғригина шу муассасага берганман. 8-синфни битирди. Таълим муассасасининг моддий-техник базаси бой, лаборатория хоналари, фан кабинетлари замонавий воситалар билан жиҳозланган. Лекин шу йиллар давомида ўғлимнинг ўқишини кузатиб, ўқувчи со-

ҳорати, моддий-техник базанинг ҳолати билан қизиқдик. Ҳолати таъкидлаганимиздек, барча мактабларда ягона ДТС, дарслик ва ўқув қўлланмалар асосида дарс берилади. Лекин нима учун улардаги таълим сифати даражаси бир хил эмас? Бу савол юзасидан ота-оналар фикри билан қизиққаннимизда, аксарияти таълим сифати ўқитувчи салоҳиятига боғлиқ, дея жавоб берди. Аслида ҳам шундай. Яхши ўқитувчи синфдаги 30 ўқувчини билимли қилиб тарбиялайди. Ёмон ўқитувчи эса, аксинча, шунча ўқувчининг чаласавод бўлиб қолишига сабаб бўлади. Аслида, уларнинг иккиси ҳам тенг шароитлар асосида меҳнат қилади, ойлик маоши ҳам бир хил. Виждон, масъулият масаласи эса...

Агар ҳар бир мактабда малакали кадрлар фаолият юритса, таълим сифати ҳам юқори бўларди. Ота-оналарнинг ҳам фарзандини уйидан олисда жойлашган мак-

табнинг кўплиги дарс жараёнига салбий таъсир қилишига амин бўлдим. Масалан, фан кабинетларига ўқувчиларнинг сифмаслиги, дарслар тўрт сменада (8:00, 11:30, 13:30, 14:10) ташкил қилинса-да, синфхоналар етишмай қолгани ўқувчилар ўзлаштиришига ҳалақит бермоқда. Информатика хонасидаги компьютерлар ўқувчилар сонига мос эмас. Уларни баҳолаш ҳам муаммо. Фарзандим бир ҳафтада бир марта баҳо олаётганидан таажжубланиб, синф раҳбари билан боғландим. Маълум бўлишича, фан ўқитувчилари синфдаги 46 нафар боланинг дафтари текшириб чиқишга улгурмас экан. Табиийки,

Биз вазиятни тўғри тушунтириб, худудимиздан ташқаридаги болаларни олмаимиз, десак, ота-оналар "оёқ тираб" туриб олишади. Бундай вазиятда мактаб имкониятини ҳам инobatга олиш керак. Аввало, ўқувчиларнинг яшаш манзили, мактабга яқинлигига аҳамият қаратамиз, — дейди 243-мактаб директори Гавхар Зухурова.

Бугун одамларнинг яшаш шароити, эҳтиёж ва имкониятлари ўсиб борапти. Табиийки, илм олишга бўлган талаб ҳам ўзгарди. Ота-она фарзанди ўқиётган таълим муассасасининг шарт-шароити, имкониятлари, ўқитувчиларнинг касб ма-

Тест ёдлаш — билим олиш эмас

Яқинда анчадан бери кўрмаган дугонамини учратиш қолдим. Сўхбатни қисқа қилганидан қаергадир шошайтганини сездим, янглишмабман — репетиторга ошиқайтган экан.

Бунинг нимаси қизиқ деганми? Албатта, кейинги йилларда бунинг сира ажабланарли жойи қолмади. Олий ўқув юрталарига кириш имтихонлари яқинлашгани сари аксарият абитуриентлар репетиторга сўрашга бўлиб қолади. Улар куни-куни ёш, қизиқсон, ҳали баъзи нарсаларда шоша-шошарликка йўл қўйиши мумкин, кўпчилик ўқув юрталари-чи? Улар билан гаплашганда айримларнинг: «Бугунги ўқувчилар яхши ўқитмайди, шунинг учун боламини репетиторга бердик», деган гапларини эшитамиз. Хўш, бу фикр қанчалик асосли? Ўзи фарзандини ўқишга тузукроқ қизиқтира олмаган, илм олишга иштиёқ уйғотишни эпламаган кишиларнинг минг-миглаб заҳматқаш муаллимлар фаолияти устидан чиқарган ноҳақ хулосалари эмасми? Ёки рўстдан ҳам ўқувчилар бераётган билим йиғит-қизиларимизнинг олий таълим муассасасига ўқишга киришига етарли бўлма-яптими? Умуман, бизнинг тушунчамиздаги репетитор ким ўзи? Профессional ўқитувчиси ёхуд ёшларни шунчаки кириш имтихонларига тайёрлайдиган кимсани? Куйидаги мулоҳазалар орқали шу каби саволларга жавоб топишга ҳаракат қиламиз.

Репетитор керакми?

— Ўқишга тайёрлиниш учун репетиторга бораёман, — дейди Жалақудуқ педагогика ва иқтисодиёт коллежи ўқувчиси Жавахир Парпиев. — Коллежда ҳам керакли билимлар берилади, албатта. Лекин бу тест саволларига жавоб топиш учун етарли эмас, деб ўйлайман. Репетитор эса айнан ўша тестларда сўраладиган маълумотларни саралаб ёдлатади.

Репетиторга қатновчи ёшлар орасида сўрош ўтказганимизда, уларнинг кўпи таълим муассасасидаги дарслардан қониқмаслигини айтиди. Репетиторга боришдан мақсад эса, маълум бўлишча, тест ишлашни ўрганиш. Ҳа, айнан тест ишлашни, муайян бир фаннинг сир-асрорларини эмас!

Бу каби масалаларга аниқлик киритиш учун пойтахтимизда фаолият олиб бораётган айрим репетиторларнинг дарсларини кузатдик. Уларнинг аксарияти академик лицей ўқитувчилари бўлиб, дарсни таълим муассасасидаги асосий машғулотлар тугагандан сўнг ўтар экан. Репетиторларнинг маълумотига қараганда, хусусий машғулотларга келувчилар орасида коллежга нисбатан лицей ўқувчилари кўпчилигини ташкил қилади.

Академик лицейлар Ўзбекистон Республикаси «Таълим тўғрисида» қонунининг 13-моддасига асосан, ўқувчиларни олий ўқув юртига тайёрлайдиган таълим муассасаси ҳисобланади. Буни инобатга оладиган бўлсак, гап яна таълимнинг сифатига бориб такалади. Хўш, академик лицей ўз моҳиятига кўра, олий таълимга тайёрловчи муассаса экан, нима учун бу вазифани лицейнинг ўзи уюлмагани керак? Репетиторлик феномени тараққий этганининг сабабларини, авваламбор, ўрта махсус таълим муассасаларидан, жавобгарликни эса уларнинг раҳбарларидан сўраш керак эмасми? Ахир, лицейдан шу мақсадда очилмаганими? Ё дарсларга ажратилган соатлар нотўғри тақсимланганими? Балки гап гуруҳларда ўқувчиларнинг кўпчилигидадир (30—40 нафаргача)?!

— Лицей дарсларининг ўзида ҳам ўқувчиларнинг тестларга тайёрлаб боришга ҳаракат қиламан, — дейди Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети қошидаги академик лицейнинг она тили ва адабиёт фани ўқитувчиси Санобар Қўлдошева. — Бироқ бунинг ўзи етарли эмас. Сабоби, лицей машғулотларида ўша бир соатлик дарс учун мўлжалланган мавзу ўтилади. Тестларнинг 50 фоизи эса мактаб дарсликларидан тузилган.

Ўқувчи мактабда мавзуларни яхши ўзлаштирган тақдирда ҳам, тестда сўраладиган факт, назарий маълумотларни унутган бўлади. Мана шу ўринда ўқувчи репетиторга эҳтиёж сезади. Ўқувчи мактаб, лицейда умумий билимини олаверади, репетитор эса айнан кириш имтихони тестларига эътиборни қаратиб, бир фан бўйича чуқурроқ билим беради.

Афсуски, барча репетиторлар ҳақида ҳам бундай фикрни айтиш қийин. Лицейдаги барча ўқитувчилар ҳам дарс мобайнида билим бермайди, имтихонга тайёрламайди, бунинг ўрнига пуллик қўшимча машғулотларини тавсия қилади...

Рекламанинг таълимга алоқаси борми?

Ҳа, талаба бўлиш орасидаги ёшлар орасида репетиторга бориш урф бўлибдики, демак, репетиторлик жамиятда муайян бир феноменга айланиб бўлди, дейиш мумкин. Хўш, бу қандай вужудга келди?

Репетиторга бориш аллақачон «нуфуз» касб этган. Баъзи абитуриентлар «Ўқишга киришим юз фоиз аниқ — репетиторга бораёман», деб кериладган, беихтиёр бу ишончнинг сабабига қизиқасиз. Бу ишонч ортда ўқитувчидан олинган пухта билим турибдики ёки? Яхши ўқитадиган репетиторлар бор. Лекин кузатуларимиз жараёнида «Аниқ ўқишга киргизиб қўяман», деб қуруқ ваъдалар бериб ўз хизматини реклама қилувчилар ҳам йўқ эмаслигини кўрдик.

Қизиқ, қандай қилиб натижадан бир неча ой олдин бу каби ишонч билан башорат қилиш мумкин? Юз фоиз кафолат беришнинг ўзи ишончдан ҳам кўра кўпроқ рекламани эслатади. Рекламанинг таълимга нима алоқаси бор? Айтгандай, репетиторлик таълим шаклими ёки бизнес тури?

Репетиторликнинг нарҳини ким белгилайди?

Фанлар белгилайди. Аниқроғи, унинг нарҳи сиз қайси фанни ўқимоқчи эканлигизга боғлиқ. Бу ҳали ҳаммаси эмас. Бунда ўша фан сиз кирмоқчи бўлган таълим муассасаси тест синовларида нечанчи блокда турганига қараб белгиланади. Қизиг-а? Бир ўқитувчининг дарсига келувчи ўқувчиларда битта фан турли блокда туради. Масалан, математика қайсидир ўқувчи учун биринчи, бошқаси учун учинчи блок фани ҳисобланади. Битта аудиторияда ўтиргани билан тестда биринчи блок — математикани топирадиган бола учинчи блокда шу фанни топирадиган тенгдошига нисбатан икки карра кўп пул тўлайди. Яна бир қизиқ жиҳати шундаки, фаннинг нарҳини белгилаш ҳам аллақачон шаклланиб бўлган. Ҳар бир фан бўйича нарҳлар келишилган. Мазкур мавзунинг ўрганиш жараёнида тилларни ўқитиш нарҳи юқориликка гувоҳ бўлди. Бугунги кунда инглиз тилини ўрганиш учун ойига 200—400 миң сўмдан тўланади. Кейинги ўринда аниқ фанлар туради. Математика бўйича бир соатлик дарс 30—40 миң сўм. Хўш, бу нарх ўзини қанчалик оқлайди?!

— Университетга кириш учун инглиз тилидан кўплаб репетиторларга катнаганман, — дейди талаба Наргиза Норқўзиёва. — Уларнинг ҳаммаси ҳам грамматика билан боғлиқ қоидаларни ёдлатган. Лекин репетиторларнинг ҳеч қайсиси дарс давомида инглиз тилида билортура ҳам сўз айтмасди. Мақсад тест саволларида сўраладиган грамматика қоидаларини ёдлатиш эди.

Чет тиллар бўйича репетиторга қатнаган қайси йигит ёки қиз билан гаплашмайлик, жавоби юқоридегидек бўлди. Тўғри, тестларга жавоб топишни ўргатишни ваъда қилиб, «мижоз» лар сонини анчагина кўпайтириб олиш

мумкин. Бироқ мақсад билим ўргатишни ёки қандай йўл билан бўлса ҳам пул топиши?

«Лицензия деганингиз нимаси?»

Репетиторлик хусусий ўқитувчилик фаолияти экан, унинг қонун билан боғлиқ жиҳатларига қизиқмасликнинг илоҳи йўқ. Хўш, репетиторлик ҳақида қонунчиликда нима дейилади?

— Бу ҳам хусусий тадбиркорликнинг бир шаклидир, — дейди ҳуқуқшунос Носиржон Аскарлов. — Шундай экан, бу фаолият билан лицензиясиз шугулланиш қонунга хилоф. Албатта, мактаб, коллеж, лицейларда иқтидорли ўқувчиларни олимпиадалар, кўрик-танловларга тайёрлаш учун ўқув муассасаси маъмурияти алоҳида ўқитувчига бириктириб қўйди. Бунда педагог боладан ҳеч қандай тўлов олмаслиги сабабли, бу каби репетиторлик учун ёки таълим муассасасидаги бепул тўғарақ ўқитувчиларидан ҳеч қандай лицензия талаб қилинмайди. Бироқ репетитор дарслари учун ҳақ тўланади, демак, бунда аниқ бир қирим, даромад бор ва у солиққа тортилиши шарт. Хулоса қилиб айтганда, қонунийлаштирилмаган фаолият олиб борадиган репетитор ҳам лицензиясиз тадбиркорлик билан шугуллангани учун, ҳам тижорат орқали доимий даромадга эга бўла туриб давлатга белгиланган солиқни тўламагани учун жавобгарликка тортилади.

Қонун белгиланган талаблар шундай экан, бунга изоҳ билдиришга ҳоҳат йўқ. Бунинг ўрнига биз репетиторларнинг ўзларидан лицензия ҳақида сўраймиз.

Кўпчиликдан олган жавобимиз эса шундай бўлди: «Лицензия? Қанақа лицензия? Нималар деяпсиз?!»

Ким кўп тест ёдлайди?

Давлат тест маркази томонидан ўтган йилларда олий ўқув юрталарига кириш имтихонлари саволлари жамланган ахборотномалар чоп этилганига кўзингиз тушгандир. Абитуриентлар орасида бу китобчалар «Вариант» номи билан машҳур. Ҳойнаҳой, бу китобчалардан репетиторлар ҳам шоғирдларнинг билимларини синашда фойдаланади, деб ўйлаётгандирсиз. Ҳа, тўғри, лекин билим синашда эмас. Аниқроғи, билимни репетиторлар айнан шу китобчалар ёрдамида беришга ҳаракат қилар, яъни улардаги тест жавобларини бирма-бирма ёдлатар экан.

— Учала фандан ҳам репетиторга борганман, — дейди республика тиббиёт коллежи битирувчиси, абитуриент Зебохон Тожихонова. — Тестларни роса ёдлаганман. Имтихон кунини умуман бошқа саволлар тушган.

Тест ёдлатиш... Бу, балки билим беришнинг янгича усулидир? Келинг, 2013 йилда она тили фани тест вариантлари ичида қуйидаги саволга тўқиламиз: «Соф кўмакчилар қаторини аниқланг». Хўш, бу тест саволини жавоби билан бирга абитуриент ёдлаб олди ҳам дейлик. Имтихонда соф кўмакчилар ҳақида савол тушди, бироқ вариантларда энди бошқа сўзлар — тест ёдлаган абитуриент нима қилсин?

Ўша йилги тестлар ичидан яна қуйидагисини ҳам кўриб ўтиш мумкин: «Шухратнинг 1965 йилда ёзилган қайси асари унинг номини элга машҳур қилган?». Абитуриент бу саволни ҳам жавоби билан бирга осонликча ёдлаб олишига, ҳатто имтихон кунини тўғри вариантни белгилай олишига ҳам шубҳа ҳамиз йўқ, бироқ асарнинг ўзини ўқимай туриб, у нимаси билан ёзувчинини халққа танитганини абитуриент қандай тушуниб етати? Ёки адабиёт хронологик маълумотлар, фактларни қуруқ ёд олиш илмими?

Она тили ва адабиёт фани бўйича тайёрланаётган абитуриентлар билан гаплашганимизда шуни билдикки, улар барча таниқли ёзувчилар, шоирларнинг туғилган йиллари, ҳатто асарларининг аниқ ёзилган санасини ҳам ёддан айта бера олади. Бироқ репетиторлар

дан «Улардан қайси бирининг асарларини ўқувчиларингизга ўқитгансиз?» деб сўрасак, «Тестда тушмайки-ку» деган жавобни беришди. Тўғри, репетиторнинг вазифаси кириш имтихонларига тайёрлашдан иборат, бироқ бир неча йиллаб олинган дарслар ўқувчи дунёқарашининг ўсишига хизмат қилиши керак эмасми?

Абитуриент талаба бўлганда...

Талаба бўлиш орасидаги абитуриент «Ўқишга кирсам бўлди» дейди. Бироқ ўқишга киргандан кейин-чи?!

— Кириш имтихонларида энг юқори балларни олган талабалар машғулотлар бошлангач, энг элемементар тушунчаларни ҳам англамай турса, афвология хайрон бўларди, — дейди филология фанлари номзоди Феруза Ҳайитова. — Масалан, «Равиш нима?» деган саволни берсам, таърифини сўзма-сўз айтишадими, бироқ матнда тоғлиб бера олишмайди. Кейинчалик гаплашганимизда, уларни репетиторлар ўқишга тайёрлагани, назарий маълумотларни қўйилмакком ёдлатгани, бироқ тушунтириб бермаганини билдим. Энг ачинарлиси, шундай талабаларга ёзма вазифалар топширилганимизда, ниҳоятда кўп имло хатоларига йўл қўйишди. Бу уларнинг коллеж-лицейдаги дарсларни қолдириб, фақат тест ёдлагани туфайлидир. Зеро, тил, адабиётни билиш назарий фактларни ёдлаш билан қийинлашмайди. Қолаверса, тилни ўрганишда оғзаки ва ёзма нутқни ривожлантириш жуда муҳим.

Ҳар кимнинг ўз ёндашуви бор...

Янги асрга келиб билим товар хусусиятига эга бўлди. Ҳар қандай товарнинг сифати ҳақидаги энг тўғри фикрни эса ҳар доим истеъмолчи — бу ҳолатда репетитор хизматларидан фойдаланган талабалар айтди:

— Репетитор керак, — дейди талаба Ирода Муҳиддинова. — Албатта, ўз ишига фақат даромад манбаи сифатида қарайдиганлар ҳам топилади. Бироқ мустаҳкам билим бериб, олий ўқув юрталарига пухта тайёрлайдиган репетиторлар ҳам бор.

— Кириш имтихонларига мустақил тайёрлиниш ҳам мумкин, — дейди ЎЗМУ талабаси Феруза Хайруллаева. — Бунинг учун алоҳида репетиторнинг ёрдами шарт эмас. Ахир, имтихон кунини бериладиган саволларнинг барчаси мактаб, лицей ўқув дастурларидан олинади. Демак, имтихон кунига қадар ёзилган мавзуларни такорлаш, тест ечишни машқ қилиб боришнинг ўзи кифой.

Қўриб турганимиздек, ҳар қандай ижтимоий ҳодиса каби репетиторлик ҳам ўзининг ижобий ва салбий жиҳатларига эга.

«Репетитор» сўзининг луғавий маъноси — «такорлатувчи», яъни ўзлаштирилган билимларни мустаҳкамлашга кўмаклашувчидир. Ҳар қандай фанни ўрганишда аввал ўзлаштирилган тушунчаларни такорлаб бориш муҳим бўлгани ҳамма репетиторлик феноменини ҳам жамиятда керакдиз, деб бўлмайди. Бироқ унинг тадрижий ривожланиши бошқа масала. Айтилик, айрим репетиторлар дарсларни хонадонларида олиб боради. Лекин 10—15 бола тўплаб, репетиторнинг қандай гоъвий таъсир ўтказиши мумкинлиги жамиятга қоронғи...

Таъкидланганидек, репетиторлик асли таълим шаклидир. Демак, бу соҳа билан олий маълумотли, муайян тажрибага эга педагоглар шугулланиши лозим. Шундай экан, репетиторлик лицензиясининг берилиши учун маълум талаблар, жоиз бўлса, аттестация тизимини жорий қилиш, умуман олганда, ушбу соҳани тартибга солишнинг вақти келди.

Моҳларойим КАЮМОВА,
ЎзДЖТУ талабаси

2017-yil 15-iyul, № 56 (9017)

An'anaviy avgust kengashlarining sho'ba va yalpi yig'ilishlarini tashkil etish hamda o'tkazish bo'yicha tavsiyalar

Kimyo

Kimyo fanini o'qitishdagi eng asosiy vazifalardan biri o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishini, o'qitish sifatini oshirishdan iborat. O'quvchilarning qiziqishini, darslarning sifatini oshirishda birinchi navbatda o'qituvchi o'zi fanini chuqur bilishi, soha yangiliklaridan doimiy ravishda xabardor bo'lishi shart.

"O'quvchilarning egallagan bilim, ko'nikma va malakalarini amalda qo'llash layoqatini rivojlantirishga qaratilgan kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan Davlat ta'lim standartlari" kimyo fanidan 7—9-sinflar uchun amaliyotga bosqichma-bosqich joriy etilishi ta'minlanadi. Bunda kimyo fanidan umumiy o'rta ta'lim maktablarining 7-sinf o'quvchilari A1 — kimyoni o'rganishning boshlang'ich darajasi, kimyo fani chuqur o'qitiladigan sinflar va ixtisoslashtirilgan umumiy o'rta ta'lim maktablarining 7-sinf o'quvchilari A1+ — kimyo fanini o'rganishning kuchaytirilgan boshlang'ich darajasi, 8-9-sinf o'quvchilari A2 — kimyo fanini o'rganishning tayanch darajasi, kimyo fani chuqur o'qitiladigan sinflar va ixtisoslashtirilgan umumiy o'rta ta'lim maktablarining 8-9-sinf o'quvchilari

A2+ — kimyo fanini o'rganishning kuchaytirilgan tayanch darajasini egallashi belgilangan.

Kimyo fanidan takomillashtirilgan DTSga fanga oid kompetensiyalar bilan birga kommunikativ, axborot bilan ishlash, o'zini-o'zi rivojlantirish, ijtimoiy faol fuqarolik, milliy va umummadaniy, matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kabi tayanch kompetensiyalar elementlari ham kiritildi.

Ma'lumki, Xalq ta'limi vazirining 2017-yil 1-fevraldagi "Umumta'lim maktablari kimyo fani o'qituvchilarining kasbiy mahoratini uzluksiz oshirib borish to'g'risida"gi 34-sonli buyrug'i asosida hozirgi kunda kimyo fani o'qituvchilarining fan nazariyasi va metodikasiga oid bilimlarini oshirish, amaliyotda qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirish, o'quvchilarni mustaqil fikrlashga yo'naltirilgan metod va usullar bilan tanishtirish, kimyo faniga oid metodik qo'llanmalar, resurslardan o'quv jarayonida samarali foydalanishga yordam berish, kimyo fani o'qituvchilarini attestatsiyadan o'tishga tayyorlash, mustaqil ta'lim olishlarini yo'lga qo'yish, kasbiy mahoratini uzluksiz oshirib borish bo'yicha harakatdagi o'quv mashg'ulotlari o'tkazib kelinmoqda.

Fan o'qituvchilari erishgan

yutuqlari bilan birga aniqlangan bir qator xato va kamchiliklar mazkur o'quvlarni tashkil etish zarurligini ko'rsatdi. Bunda o'quvchilari va o'qituvchilar bilim darajasining monitoring natijalari, bilimlar bellashuvi, fan olimpiadalar, attestatsiya jarayonidagi bo'shliqlar, ko'riktanlovlar natijalariga ko'ra, kimyo fani o'qituvchilarining boshqa fan o'qituvchilariga nisbatan past natija ko'rsatganligi asos bo'ldi.

Jumladan, 2016-2017-o'quv yilida kimyo fani bo'yicha o'tkazilgan bilimlar bellashuvining viloyat bosqichi onlayn-test natijalariga ko'ra, umumta'lim maktablari o'quvchilari o'rtacha 59,7 ball bilan 16-o'rinni egalladi. Joriy o'quv yili yakunlari bo'yicha o'tkazilgan ta'lim sifati monitoringi natijalariga ko'ra, eng past natija o'rtacha 36,6 foizni ko'rsatgan.

"Yilning eng yaxshi fan o'qituvchisi" ko'rik-tanlovining respublika bosqichida 14 ta hududdan bor-yo'g'i 6 nafar o'lib ishtirokchilar qatnashgan. Andijon, Buxoro, Namanagan, Toshkent, Xorazm viloyati, Toshkent shahri vakillaridan tashqari 8 ta hududdan Respublika bosqichida ishtirok etish uchun o'qituvchilar yetarli ball to'play olmagan.

Avgust kengashlarining sho'ba yig'ilishlarida o'qi-

tuvchilar bilan quyidagi masalalarni fikrlashib olishni tavsiya etamiz:

- Kimyo fanidan o'quvchilarda kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltirilgan 7—9-sinf o'quv dasturlarida umumiy o'rta ta'lim maktablari va kimyo fanini chuqur o'rganishga ixtisoslashtirilgan maktablar uchun ham mavzular ketma-ketligi, soatlar, tayanch va fanga oid kompetensiyalarni shakllantirish yo'llari;
- kimyo fani o'quv dasturi mazmunida aks etgan mavzularni yoritishda "Hayot xavfsizligi asoslari", "Tejamkorlik saboqlari" kurslarining mazmunini singdirib o'qitish va mazkur o'quv dasturi asosida taqvim-mavzu reja tuzish hamda kundalik konspektida aks ettirish;
- 2017-2018-o'quv yilida 7-sinflar bo'yicha amaliyotga takomillashtirilgan o'quv dasturi joriy etilgan va undagi o'zgarishlar;
- monitoring natijalariga ko'ra aniqlangan bo'shliqlarni bartaraf etish yo'llari;
- attestatsiya natijalari;
- bugungi kun ta'lim tizimidagi yangiliklar;
- murakkab turdagi masalalar yechish usullari;
- nazariy bilimlarni tajribalar orqali isbotlab, yanada mustahkamlash uchun sinflar kesimida har bir mavzu

asosida keltirilgan laboratoriya va amaliy ishlarni talab darajasida o'tkazish;

- laboratoriya va amaliy mashg'ulotlarning bajarilishi, o'quv-laboratoriya jihozlarning o'rni to'ldirish masalalari yuzasidan fikrlashib olish;

- kimyo sohasida yangilik yaratgan va shu sohada ish olib borayotgan tajribali o'qituvchilar bilan davra suhbatlari tashkil etish;

- darsdan tashqari to'garak ishlarini yanada jonlantirish haqida o'zaro fikrlashish.

2017-2018-o'quv yilida kompetensiya elementlarini shakllantirishga yo'naltirilgan 7-sinflar uchun yangi va 8-, 9-sinflar uchun amaldagi darsliklardan foydalaniladi. Shuningdek, umumta'lim maktablari uchun kimyo fani bo'yicha chop etilgan I.Asqarov, M.Boxodirova, K.G'opirov tomonidan tayyorlangan "Kimyodan masala va mashqlar yechish usullari", B.Akbarovning "Mo'jizalar olamiga sayohat", "Qiziqarli kimyo" kabi qo'llanmalaridan foydalanish tavsiya etiladi.

7-sinf darsligidagi 50 ga yaqin mavzu, 16 laboratoriya va 7 ta amaliy mashg'ulot uchun multimedia ilovalari yaratildi (ilovalar www.multimedia.uz saytiga joylashtiriladi).

Biologiya

Hozirgi kunda biologiya ta'limini takomillashtirishni hayotning o'zi taqozo etmoqda. Yoshlarimiz qanday kasbni egallashidan qat'i nazar, minglab turdagi tabiiy usullarda olinadigan oziq-ovqat, dori-darmon, kiyim-kechak va sanoat hamda qurilish yoki xalq xo'jaligining ehtiyojli mahsulotlari ham biologiya fanining yutuqlari ekanligini anglamoqda. Shunga ko'ra, umumta'lim maktablarida biologiya fanini o'qitishga katta ahamiyat berilib, maktablar zamonaviy texnik vositalar, o'quv-laboratoriya jihozlari, o'quv filmlari, elektron darsliklar, virtual laboratoriyalar, metodik qo'llanmalar bilan ta'minlanmoqda.

Biologiya fanidan yetuk olimlar, amaliyotchi o'qituvchilardan tashkil topgan ishchi guruhi a'zolari tomonidan tajriba-sinov maydonlaridagi eksperimentlar o'qituvchilar va ilmiy rahbarlarning taklifi inobatga olingan holda biologiya fanidan kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan o'quv dasturi tayyorlandi.

Amaldagi o'quv dasturida o'quvchilarning boshlang'ich sinflarda olgan bilimlarini yuqori sinfdagi bilimlar bilan bog'lovchi kurs yo'q edi. Yangi o'quv dasturini tayyorlashda rivojlangan davlatlarning o'quv dasturlari o'rganilib chiqildi. Yangi o'quv dasturiga ko'ra, fan nomi biologiya deb nomlanib, Xalq ta'limi vazirligi tomonidan tasdiqlanadigan o'quv rejadagi nom bilan bixillashirildi.

Biologiya fani DTSda umumiy ko'rinishda berilgan tayanch kompetensiyalar A1, A1+, A2 va A2+ darajaga ajratib berildi. Har bir sinfning boshida o'quvchilarda shakllantirilishi lozim bo'lgan shu sinfga xos tayanch kompetensiya elementlari, 5-sinfda

o'quv yilining oxirida berildi. 6—9-sinflarda birinchi yarim yillik va o'quv yilining oxirida fanga oid umumiy kompetensiya elementlari keltirildi.

O'rganiladigan bob va mavzular nomi hamda ularga ajratilgan soatlar ko'rsatildi. Bunda har bir bob mazmuni va fanga oid kompetensiyalarning elementlari ochib berildi.

Biologiya fanining xususiyatidan kelib chiqib, o'quvchilarda fanga oid kompetensiyalar elementlarining shakllanganlik darajasini aniqlash maqsadida nazorat ishi, masalalar yechish, laboratoriya mashg'ulotlari, ekskursiyalar hamda o'quvchilar bilimini mustahkamlash, takrorlash soatlari ajratildi.

A2 va A2+ daraja (9-sinf) yakunida o'quvchilarda shakllangan tayanch hamda fanga oid umumiy kompetensiyalar elementlari keltirildi. Yangi o'quv dasturining yana bir afzalligi ixtisoslashtirilgan sinflar uchun ham soatlar ajratilganidir. Bunda dasturda ko'rsatilgan darajalar yonida "+" bilan ko'rsatilgan soatlar ixtisoslashgan sinflarga tegishli ekanligini o'qituvchilarga tushuntirish tavsiya etiladi.

Shuningdek, biologiya fani o'qitilishidagi muammolar, ularning yechimi, darslarni pedagogik texnologiyalar asosida tashkil qilish, darslik hamda elektron darsliklar, qo'llanmalar, fan xonasini jihozlashga e'tiborni qaratish, o'quv-laboratoriya jihozlaridan samarali foydalanish, ularni saqlash hamda fanga oid yangiliklar haqida ma'lumot berishda sho'ba yig'ilishlarini o'quv-amaliy seminar shaklida tashkillashtirish lozim.

Laboratoriya jihozlaridan foydalanib, amaliy va laboratoriya ishlarini bajarib ko'rsatish, ularni saqlash, o'quvchilarda tejamkorlikni tarbiyalash, o'tkazilayotgan tajribalarning xavfsiz bo'lishini ta'minlash, kimyoviy moddalardan ehtiyojkorona va unumli foydalanish,

elektron darsliklar, qo'llanmalardan foydalanish yo'llari, fanga qiziquvchi o'quvchilar uchun to'garaklarda o'rgatiladigan mavzular to'g'risida ma'ruza, seminar va amaliy mashg'ulotlar hamda masalalar yechish mashqlarini o'tkazish lozim.

O'quvchilarni ijodkorlikka undash maqsadida o'qitish jarayoniga ilg'or pedagogik texnologiyalarni olib kirish, mavjud elektron darslik va o'quv qo'llanmalari, o'quv filmlaridan dars jarayonida foydalanish, AKT yordamida dars tashkil etish lozim.

Shuningdek, 2016-2017-o'quv yili yakuni bo'yicha o'tkazilgan monitoring natijalariga ko'ra aniqlangan bo'shliqlar haqida ham ma'lumot berish va uni bartaraf etish yo'llarini ko'rsatish kerak.

Jumladan, **8-sinf** o'quvchilari "O'simliklar dunyosi", "Oqsillarning xossalari", "Nuklein kislotalar", "Hujayraning o'rganilish tarixi va hujayra nazariyasi", "Hujayra tarkibiga kiruvchi suv va anorganik moddalar", "To'qimalar", "Biomolekulalar", "Ovqat hazm qilish gigiyenasi", "Endoplazmatik to'r", "Ribosoma", "Golji majmuasi", "Lizosoma", "Mitoxondriya", "Hujayra markazi", "Tayanch harakatlanish tizimining tuzilishi", "Muskullar va ularning funksiyasi" mavzulariga oid savollarga, **9-sinf** o'quvchilari "Muskullar va ularning funksiyasi", "Zamburug'lar dunyosi", "To'qimalar", "Nuklein kislotalar", "Suyaklarning tuzilishi va tarkibi", "Ovqat hazm qilish a'zolari gigiyenasi", "Nafas olish a'zolarining tuzilishi", "Odam tanasi muskullarining asosiy guruhlarini", "Tayanch-harakatlanish tizimining tuzilishi", "Energiya almashinuvi bosqichlari", "Qon — organizmning ichki muhitning tarkibiy qismi", "Jigar", "Hayotning hujayraviy shakllari" mavzulariga oid tuzilgan savollarga javob berishga qiyналgan.

Ushbu bo'shliqlar paydo bo'lishining

sabablaridan biri o'qituvchilar mavzuni tushuntirish jarayonida tabiatda fenologik kuzatishlar olib borishni to'liq tushuntirib bermayotganligidir.

Sho'ba yig'ilishlarida ushbu bo'shliqlarni to'ldirish uchun tavsiyalar va dars ishlanmalarini tayyorlash va tayyorlangan tavsiyalar, dars ishlanmalarini shu joyda muhokama qilib olish zarur.

Murakkab fanlarni o'qitishda quyidagi omillarga e'tiborni qaratish zarur:

- o'qituvchining yuqori darajadagi kasbiy mahorati, kompetentligini oshirish;

- o'qituvchining ijodkorligi va o'z ustida tinmay ishlashi;

- dars jarayoniga ilg'or pedagogik texnologiyalarni joriy etish;

- axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan (elektron darslik, o'quv filmi, virtual laboratoriya ishleri va animatsion ko'rgazmali tajribalar) samarali foydalanish, o'quvchilar bilan guruhlarda ishlash bo'yicha tavsiyalarni muhokama qilish.

2017-2018-o'quv yilida umumta'lim maktablarida qo'llaniladigan darsliklar, metodik qo'llanmalar va qo'shimcha adabiyotlar haqida axborot berish va ularni o'quv jarayoniga tatbiq etish yuzasidan fikrlashish, O'.Pratov va boshqalar muallifligidagi 6-sinf "Biologiya" ("Botanika") darsligi, O.Mavlonov muallifligidagi "Biologiya" ("Zoologiya") darsliklarining kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan darsliklar haqida va ulardan foydalanish bo'yicha tavsiyalarni muhokama qilish zarur.

Biologiya darslarida zamonaviy o'quv-laboratoriya jihozlaridan samarali foydalanish uchun sho'ba yig'ilishlarda amaliy va laboratoriya ishlarini namoyish qilish va kimyoviy moddalarni, yarqo'siz jihozlar o'rni qayta to'ldirish uchun buyurtmalar berish haqida suhbatlashish lozim.

Меъерий-хуқуқий база

Мустақиллик йилларида мамлакатимизда демократик хуқуқий давлат ва эркин фуқаролик жамиятини барпо этиш, инсон ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, унинг ҳаёти дахлсизлиги, қадр-қиммати, бошқа қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш борасида кенг қўламли ислохотлар амалга оширилди. Биринчи Президентимиз Ислам Каримов гоёси асосида ишлаб чиқилган “Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш Концепцияси”да таъкидланганидек, суд ҳокимиятини босқичма-босқич мустақамлаб бориш, унинг мустақиллигини таъминлаш, собиқ тузум даврида бўлган каби уларни жазоловчи орган эмас, балки шахс ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоялашга ҳизмат қиладиган мустақил институтга айлантиришга қаратилган кенг қўламли чора-тадбирлар ўз самарасини бермоқда. Суд-хуқуқ соҳасидаги ислохотлар жамият ҳаётининг барча jabxаларидаги кенг қўламли ўзгаришлар билан узвий боғлиқликда, манتيкий изчилликда амалга оширилмоқда.

Мамлакатимизда “Судлар тўғрисида”ги қонуни (янги тахрирда) 2000 йил 14 декабрда қабул қилинган, суд ва судьяларнинг конституциявий мустақиллиги расман қонунийлаштирилди. Мазкур қонун, аввало, судьялардан янгича касбий-малакавий онг ҳамда амалий тажрибани талаб қиладди. Бу вазифалардан бири жиноий, фуқаролик ва ҳўжалик (иктисодий) ишларини кўрувчи судьяларнинг ихтисослашувини таъминлаш эканлиги сир эмас. Ихтисослашув жараяни биринчи навбатда, одил судловни амалга ошириш, унинг тезкорлиги, қабул қилинган суд қарорларининг адолатли бўлишига ҳизмат қиладди.

Бosh Қомусимизнинг 22-боби Ўзбекистон Республикасининг суд ҳокимиятига бағишланган. Бобнинг маъвуд 11 та моддасида инсон ҳуқуқлари ва эркинликларининг устуворлиги, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни ва қадр-қимматига юксак таъриф берилган. Фуқароларнинг суд орқали ҳимоялашига бўлган ҳуқуқлари, одил судлов тамойиллари, у давлат ҳокимиятини мустақил, нуфузли тармоғи эканлиги, фақат қонун асосида иш юритиши, айбсизлик презумпцияси каби қатор фундаментал, халқаро умумэтироф этилган қоида ва нормалар барча моддаларда белгилаб қўйилган. Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президентини Шавкат Мирзиёевнинг 2016 йил 21 октябрдаги “Суд-хуқуқ тизимини янада ислох қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги фармонида суд ҳокимиятининг чинакам мустақиллигини таъминлаш, фуқаролар ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш, одил судловга эришиш даражасини ошириш масаласи давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бири сифатида қайд қилинди.

Давлатимиз раҳбарининг 2017 йил 7 февралдаги фармони билан тасдиқланган 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Қарарлар стратегияси ва жорий йил 21 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини суд тизими тузилмасини тубдан такомиллаштириш ва фаолияти самарadorлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги фармони маъвуд суд ҳокимиятининг сифат жиҳатидан янги босқичга кўтарди. Қарарлар стратегияси давлат ва жамият ҳаётининг барча соҳаларини ривожлантиришнинг иштиқболли лойиҳаларини ўз ичига олади. Беш йиллик даврда бу вазифаларни босқичма-босқич, тадрижий равиш-

да амалга ошириш мўлжалланмоқда. Қарарлар стратегиясининг мақсади — олиб борилаётган ислохотлар самарadorлигини тубдан ошириш, давлат ва жамиятнинг ҳар томонлама ва жадал ривожланишини таъминлаш учун шарт-шароит яратиш, мамлакатни модернизациялаш ва жамиятнинг барча соҳаларини эркинлаштиришдан иборатдир. Агар чуқурроқ тахлилга тортадиган бўлсак, ҳар бир йўналишда бир-бирига боғлиқлик, манتيкийлик ва изчиллик борлигини илғаш қийин эмас.

Янгиланаётган тизим

Мамлакатимизда суд-хуқуқ тизимини тубдан ислох қилиш, демократлаштиришнинг таркибий қисми сифатида мазкур ҳокимиятни ҳолис, мустақил тармок сифатида мустақамлаш, қонун устуворлигини изчил таъминлашнинг механизми шакллантирилди. Суд тизими ижро этувчи ҳокимият органларининг назорати ва таъсири остида бутунлай чиқарилди. Унинг фаолияти устидан прокуратура органларининг назорат қилиш функциялари бекор қилинди. Шу билан биргаликда, суд қарорларининг ижросини тўхтатиб туриш ҳуқуқи прокуратура органлари ваколатидан олиб ташланди. Шунингдек, умумий юрисдикция судларининг ихтисослашуви амалга оширилди, фуқаролик ва жиноят ишлари бўйича судлар тузилди, улар фаолиятининг мустақам халқаро наслари шакллантирилмоқда. Қарарлар стратегиясига мувофиқ, суд-хуқуқ тизимида қуйидаги мақсадларни амалга ошириш кўзда тутилмоқда:

1. Суд ҳокимиятининг чинакам мустақиллигини таъминлаш, унинг нуфузини ошириш, тизимни демократлаштириш ва такомиллаштириш:

судьялар ва суд аппарати ходимларининг маъқени, моддий ва ижтимоий таъминот даражасини ошириш, тизим моддий-техника базасини мустақамлаш; судьяларга фыйроний тарзда таъсир ўтказилишига йўл қўймаслик бўйича таъсирчан чоралар кўриш; суднинг мустақиллиги ва бегаразлиги, томонларнинг тортишуви ва тенг ҳуқуқлилик тамойилларини ҳар томонлама таътиқ этиш; «Хабеас корпус» институтини қўллаш соҳасини кенгайтириш, тергов устидан суд назоратини кучайтириш; судларни янада ихтисослаштириш, суд аппаратини мустақамлаш; судлар фаолиятига замонавий ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш.

2. Фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини таъминлаш:

фуқароларнинг мурожаатларини ўз вақтида ҳал этиш, кўриб чиқишда сан-салорлик, расмиятчилик ва лоқайдликка йўл қўйганлик учун жавобгарлигининг муқаррарлигини таъминлаш, шунингдек, бузилган ҳуқуқларни тиклашнинг барча зарур чораларини кўриш; суд, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат қиладиган органлар фаолиятида фуқаролар ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини таъминлаш; фуқароларнинг одил судловга тўсқинликсиз эришишини таъминлаш; суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатлари ижроси самарadorлигини ошириш.

3. Маъмурий, жиноят, фуқаролик

ва ҳўжалик қонунчилигини такомиллаштириш:

жиноят ҳамда жиноят-процессуал қонунчилигини такомиллаштириш ва либераллаштириш, алоҳида жиноий қилмишларни декриминаллаштириш, жиноий жазо ва уни ижро этиш тартибини инсонпарварлаштириш; одил судловни амалга ошириш самарadorлиги ва сифатини яхшилаш, маъмурий, жиноят, фуқаролик ва ҳўжалик суд иш юритувининг процессуал асосларини такомиллаштириш;

жиноят, фуқаролик ва ҳўжалик ишларини кўриб чиқиш тартибини такомиллаштириш, бир-бирини тақрорлайдиган ваколат ва инстанцияларни қисқартириш; электрон тартибда суд ва ижро ишини юритишнинг замонавий шакл ва усулларини жорий этиш.

4. Жиноятчиликка қарши курашиш ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш тизимини такомиллаштириш:

жиноятчиликка қарши курашиш ва ҳуқуқбузарликнинг олдини олиш борасидаги фаолиятни мувофиқлаштириш самарadorлигини ошириш; коррупцияга қарши курашишнинг ташкилий-хуқуқий механизмларини такомиллаштириш; аҳолининг ҳуқуқий маданияти ва онгини юксалтириш, бу борардаги чора-тадбирларни амалга оширишда давлат тузилмаларининг фуқароларнинг жамият институтлари, оммавий ахборот воситалари билан ўзаро самарали ҳамкорлигини йўлга қўйиш.

5. Суд-хуқуқ тизимида қонунийликни янада мустақамлаш:

ҳуқуқни муҳофаза этувчи ва назорат қилувчи органлар ишини самарали режалаштириш, унинг натижаларини таҳлил қилиш, ҳуқуқбузарликни тизимли тарзда аниқлаш ҳамда уларнинг сабаб ва омилларини бартараф этиш; суд, ҳуқуқни муҳофаза этувчи ва назорат қилувчи органлар ходимларини ўқитиш, танлаш, тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш, ротацция қилиш тизимини такомиллаштириш; ҳуқуқ-тартибот органлари ходимлари орасида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, профилактика қилиш ва бартараф этиш бўйича идоравий назоратнинг замонавий механизмлари жорий этиш, улар фаолияти устидан жамоатчилик назорати самарadorлигини ошириш, фуқароларнинг ҳуқуқни муҳофаза қилиш тизимига бўлган ишончнини мустақамлаш.

6. Юридик ёрдам ва ҳизмат кўрсатиш тизимини такомиллаштириш:

давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларининг юридик ҳизмат фаолияти самарadorлигини ошириш; адвокатура институтини ривожлантириш, жиноят, фуқаролик, маъмурий ва ҳўжалик ишларини кўриб чиқишда уларнинг ўрни ва нуфузини ошириш; нотариат ва фуқаролик ҳолатлари далолатномаларини ёзиш органлари тизимини ислох қилиш.

Биз инсон ҳуқуқ ва эркинликлари ҳақида кўп гапирмиз. Аммо унинг қонуний асослари қандай бўлиши керак, бу ҳақда барча фуқароларимиз ҳам тўлиқ ва зарурий тушуноқча эга эмас. Қарарлар стратегиясига мувофиқ, жиноят-процессуал қонунчилигининг изчил эркинлаштирилган, суд органлари фаолиятига ахборот-коммуникация технологияларини кенг қўллаш, одил судловни таъминлаш, ишга одил тегишли ҳужжатларни талаб қилиш, экспертиза тайёрлаш каби бир-бирига узвий боғлиқ ҳаракатлар қамраб олинади. Бу ҳар бир судьядан масалага жиддий ёндашувини, синчковликни талаб қиладди. Техник ва ташкилий характерга эга бўлган бундай вазифалар билан шуғулланувчи судья ёрдамчиси штат бирлигининг жорий этилиши бизга қўллаб ривожлантириш давлатлар таърибасининг кириб келганини кўрсатади. Судья ёрдамчиси юридикаги вазифаларни ҳал қилиш билан бирга муҳим масала — пўл рессононал жиҳатдан отуқ кадрлар захирасини шакллантиришнинг асосий манбаи бўлиши мумкин.

Судьялар олий кенгаши ва ягона олий орган

Юристлар нутқида кўп учрайдиган “Хабеас корпус» институти таърибасини кенг қўллаш, тергов устидан суд назоратини кучайтириш, соҳани ихтисослаштириш, суд аппаратини мустақамлаш долзарб аҳамиятга эга. Бу атомида англо-саксон ҳуқуқ оила-суни тегишли бўлиб, 1679 йил 26 май куни инглиз парламенти томонидан қабул қилинган — “Хабеас корпус акт” (лотинча “шахсни судга келтириш”) атомиасидан олинган.

Маъмурий ишлар бўйича судлов ҳайъати

Мамлакатимизда илк маротаба давлат органлари ва уларнинг мансабдор шахслари фыйроникуний ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) устидан фуқароларнинг судга шикоят қилиш ҳуқуқи конституциявий кафолатларини амалга ошириш тизимини ривожлантиришда кўп қилмаган ҳизмат қилдиган Ўзбекистон Республикаси Олий судини маъмурий ишлар бўйича судлов ҳайъати, Қоракалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар маъмурий судлари, туман (шаҳар) маъмурий судлари ташкил этилди.

Иқтисодий суднинг вазифаси нимадан иборат?

Тадбиркорлик субъектлари ҳуқуқларини ҳимоя қилиш давлат микёсидаги

ят-процессуал қонунчилигининг изчил эркинлаштирилган, суд органлари фаолиятига ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий қилиш орқали бу тизимда мустақиллик, очкилик ва шаффоқлик юзага келаётганлиги давлат ва миллат аҳамиятига моллик масаладир.

Судья қанча мuddатга тайинланади?

Қаракатлар стратегиясида ҳўжалик (хожир иқтисодий) судларининг қарор-

ларини ўзлари томонидан қайта кўриш ваколатини чеқлаш мақсадида ушбу тизимда минтақавий апелляция судларини ташкил этиш назарда тутилган. Бу, албатта, суд қарорларининг қонунийлиги ва асослигини қайта кўриб чиқишнинг амалдаги тизимини янада такомиллаштиришга ҳизмат қиладди. Шунингдек, профессионал судьялар корпусини шакллантириш мақсадида судьялик лавозимига биринчи марта беш йил ва кейинчалик ўн йил, мuddатга, шундан сўнг мuddатсиз тайинлаш(саялаш)ни назарда тутувчи тартиб жорий этилмоқда.

Қаракатлар стратегиясида суд ҳокимиятининг мустақиллигини мустақамлаш, одил судловга эришиш, судьяларнинг муайян мансабдор шахслар таъсиридан холи бўлишига, тизимда отуқ ва профессионал судьялик корпусининг шаклланишига қаратилган чора сифатида Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузурдаги Судьяларни танлаш ва лавозимларга тасвия этиш бўйича олий малака комиссияси негизида Судьялар олий кенгашини ташкил қилиш назарда тутилган. Кенгаш суд

ҳокимиятининг мустақиллиги ҳақидаги конституциявий принципга риоя этилишини таъминлашга кўмақлашди. Унинг таркибиде Ўзбекистон Республикаси Президенти тақдимномасига биноан, Сенат томонидан тасдиқланадиган раис ва кўпчиликини ташкил этувчи судьялар ҳамда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, фуқаролик жамияти институтлари вақиллари ва ҳуқуқ соҳасидаги малакали мўассислардан 20 нафарини киритиш белгилаб қўйилди. Судьялар олий кенгашининг 13 нафар азоси доимий, 8 нафари эса жамоатчилик асосида ишлайди.

Судьялар олий кенгашига Ўзбекистон Республикаси Конституциявий суди, Олий суди судьялари, Ўзбекистон Республикаси Қарбий суди, Қоракалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар судлари раисларидан ташқари барча судьяларни Ўзбекистон Республикаси Президенти билан келишилган ҳолда лавозимларга тайинлаш ва вазифасидан озод этиш бўйича ваколат берилмоқда.

Президентимиз Шавкат Мирзиёевнинг “Ўзбекистон Республикаси суд тизими тузилмасини тубдан такомиллаштириш ва фаолияти самарadorлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги фармони юзидан кўра, Олий суд ва Олий ҳўжа судининг фуқаролик, жиноий, маъмурий ва иқтисодий суд иш юритуви соҳасида суд ҳокимиятининг ягона олий органи — Ўзбекистон Республикаси Олий судига бириштирилиши муҳим аҳамиятга эга бўлди. Ушбу ислохот суд тизимини бошқаришдаги бири-бирини тақрорловчи функцияларини бартараф этиб, ягона суд амалиётини шакллантиришга олий келди.

Суд ҳокимияти икки олий органининг параллел тарзда фаолият юритиши қонун ҳужжатлари талаблари бир хилда қўлланишини таъминлаш олмади, аксинча бир-бирига ўхшаш масалалар юзасидан турлича қарорлар қабул қилинишига олиб келди. Бу оммавий-хуқуқий муносабатлардан келиб чиқадиган низоратни, маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни кўриб чиқишга вақолатга бўлган янги суд тизимининг вуқудга келиши учун асос бўлди.

нинг ўз фаолиятига жиддий масъулият билан ёндашишига кенг имконият яради. Яъни жисмоний ва юридик шахслар билан ишладди уларнинг ҳар бир талабини чуқур тахлил қилиш, қабул қилинаётган суд ҳужжатини тайёрлашда уни жамоатчиликка ҳуқуқ ва маъжбуриятлари тушунарли бўладиган, суд қарорининг барқарорлигига шубҳа туғдирмайдиган, қабул қилинган қарор устидан шикоят қилинишига ҳолат қолмайдиган даражага этказиш учун имконият яратилмоқда. Бунга кўра, маъму-

рий судларни ташкил этишда халқаро илгор таърибадан фойдаланиш билан бир қаторда, мамлакатимизнинг ўзига хос давлат-хуқуқий тузулиши ва ҳуқуқий-тарихий анъаналари инобатга олинади. Дунё таърибасига эътибор қаратсак, Германия, Россия, Австрия, Италия, Франция, Швеция, Испания ҳамда Польша давлатларида маъмурий судлар иш олиб боради. Бу судлар — ижро ҳокимияти органи, ўзини ўзи бошқариш идоралари, уларнинг мансабдор шахслари ёки ҳизматдаги шахслар ваколатига эга бошқа субъектлар ишларини кўради. Бунга жисмоний ва юридик шахслар хатти-ҳаракатлари, қарорлар, устидан шикоятлар, шахсни давлат идорасига ишга қабул қилиш ёки бўшатишга оид, сайлов, референдум билан боғлиқ низолар, нафақа ва бошқа ижтимоий тўловлар, уруш ногиронлари ҳуқуқлари, ишсизликдан ҳимоялашни, бепул тиббий ва юридик ёрдам олиш, қонун ҳужжатлари устидан берилган шикоятларни киритиш мумкин.

Ўзбекистон суд-хуқуқ тизимида амалга оширилаётган бундай ислохотлар судьяларга қатта имтиёз бериш билан бир қаторда уларнинг зиммасига юксак масъулият ҳам оқлайди. Яъни ҳар бир судья билдирилган ишончли шароит билан адо этиши, ўзининг маънавий ва касбий фазилатларини юксалтириши учун доимий ўқиё-ўрганиши, изиланиши, ўз зиммасига оқатилган вазифаларни қонун талабларига мувофиқ самарали ҳал қилиши, энг муҳими, жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатларига эътиборни кескин кучайтириши талаб этилади.

Хозирги кунга қадар давлат органлари ва уларнинг мансабдор шахслари ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) устидан шикоятларни кўриб чиқиш Фуқаролик ва Ҳўжалик процессуал кодекслари мувофиқ, фуқаролик ишлари бўйича судлар ва ҳўжалик судлари томонидан маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишлар эса Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексга мувофиқ, жиноят ишлари бўйича судлар томонидан амалга оширилаётган эди. Эндиликда ушбу тоифадаги ишлар янги ташкил этилаётган маъмурий судлар томонидан кўриб чиқилди. Шу билан бирга, маъмурий ишларни кўриб чиқишнинг процессуал тартибини белгилаш, давлат органлари фаолиятида қонунийликни мустақамлаш, жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини амалга оширишнинг замонавий тартиб-таомилларини жорий этишга қаратилган “Маъмурий суд иши юритуви тўғрисида”ги ва “Маъмурий тартиб-таомиллар тўғрисида”ги қонун лойиҳаларини ишлаб чиқиш режалаштирилган.

Иқтисодий суднинг вазифаси нимадан иборат? Тадбиркорлик субъектлари ҳуқуқларини ҳимоя қилиш давлат микёсидаги

кат вилоят даражасида фаолият кўрсатиб, айрим туманлар суд биносидан узоқ масофада жойлашадигли сабабли, тадбиркорлар даъво аризасини берган пайтдан низо судда кўриб чиқилгунига қадар вилоят марказига бир неча маротаба қатнашга маъжур бўлар эди. Уларга ортиқча харажат ва вақт сарфлаш ёқмас эди, албатта. Умуман олганда, ташкил этиладиган маъмурий ва иқтисодий судлар узоқ худудларда истиқомат қиладиган фуқаролар, жумладан, тадбиркорларнинг суд ҳимоясига эришиш даражасини оширади.

Қарбий суд штат бирикларининг Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари таркибидан Олий суд тизимига ўтказилиши ҳам соҳадаги муҳим янгиланган бири бўлди. Вақоланки, қарбий судьяларнинг Мудфоа вазирлиги штатига киритилиб, ижро ҳокимияти органи ҳисобланиши суд ҳокимияти мустақиллиги, унинг фаолиятини ташкил этишининг асосий тамойилларига мувофиқ келмасди. Фармонда судлар фаолияти самарadorлигини ошириш ва суд қадрлари захирасини тайёрлаш учун тузилмага ёрдамчи, қатта ёрдамчи лавозимларини киритиш мўлжалланмоқда.

қат вилоят даражасида фаолият кўрсатиб, айрим туманлар суд биносидан узоқ масофада жойлашадигли сабабли, тадбиркорлар даъво аризасини берган пайтдан низо судда кўриб чиқилгунига қадар вилоят марказига бир неча маротаба қатнашга маъжур бўлар эди. Уларга ортиқча харажат ва вақт сарфлаш ёқмас эди, албатта. Умуман олганда, ташкил этиладиган маъмурий ва иқтисодий судлар узоқ худудларда истиқомат қиладиган фуқаролар, жумладан, тадбиркорларнинг суд ҳимоясига эришиш даражасини оширади.

Қарбий суд штат бирикларининг Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари таркибидан Олий суд тизимига ўтказилиши ҳам соҳадаги муҳим янгиланган бири бўлди. Вақоланки, қарбий судьяларнинг Мудфоа вазирлиги штатига киритилиб, ижро ҳокимияти органи ҳисобланиши суд ҳокимияти мустақиллиги, унинг фаолиятини ташкил этишининг асосий тамойилларига мувофиқ келмасди. Фармонда судлар фаолияти самарadorлигини ошириш ва суд қадрлари захирасини тайёрлаш учун тузилмага ёрдамчи, қатта ёрдамчи лавозимларини киритиш мўлжалланмоқда.

Мамлакатимизда ахборот-коммуникация технологияларини ҳар томонлама ривожлантиришга қаратилган давлат сиёсати изчил амалга оширилмоқда. Бу эса миллий ахборот маконини шакллантириш, бошқарув тизими фаолияти самарadorлигини оширишнинг гаровидир. Ривожланишининг миллий “Ўзбек модели” тамойилларига мувофиқ ахборот соҳасидаги муносабатларни тартибга солишининг норматив-ҳуқуқий негизи янада такомиллаштирилмоқда.

2015 йил 29 декабрь куни қабул қилинган “Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги 396-сонли қонуни мамлакатимиз ҳаётининг барча соҳаларида амалга оширилаётган ижтимоий-иқтисодий ислохотларни янада чуқурлаштириш ва уларнинг ҳуқуқий тартибга солинишини такомиллаштиришга қаратилган. Ушбу қонуннинг 16-моддасида назарда тутилган Ҳўжалик процессуал кодексининг 110 ва 210-моддаларига қўшимча киритиш, яъни ижро варақасини ёки ижро ҳужжати кучига эга бўлган суд буйруғини судьянинг рақамли электрон имзоси билан тасдиқланган ҳужжат тарзида ахборот тизими орқали юбориш назарда тутилмоқда. Бу қўшимча ижро варақаси ёки суд буйруғини давлат солиқ хизмати органларига электрон алоқа воситаларидан фойдаланган ҳолда юбориш имконини беради, ўз навбатида бу маъжбурий ижро учун тақдим этилади. Қонун суд ишларини тезкорлик билан юритишга, суд ҳаражатлари, ижро ҳужжатининг бажарилиши мuddати қисқартирилиб, АКТИН кенг қўлланилишига кўмақлашади.

Мамлакатимизда суд-хуқуқ соҳасида изчил ва чуқур ислохотлар амалга оширилмоқда. “Учинчи ҳокимият” сифатида тан олинган судларнинг янада демократлаштирилиши ва либераллаштирилиб, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоялашдаги роли ошиши бу қатта ислохотлар самара бераётганининг ифодасидир.

Маликашон ҚАЛАНДАРОВА, Тошкент шаҳар иқтисодий судининг судьяси, Шавкат ГАЙБЕРДИЕВ, Тошкент шаҳар иқтисодий судининг бош мутахассиси

HARAKATLAR STRATEGIYASI 2017-2021

An'anaviy avgust kengashlarining sho'ba va galpi yig'ilishlarini tashkil etish hamda o'tkazish bo'yicha tavsiyalar

Ijtimoiy fanlar

Globalashuv jarayonining ijrovi jihatlarini inkor etmagan holda, dunyo mafkuraviy va geosiyosiy maydonlarida gohida oshkora, gohida zimdan kuchayib borayotgan – inson ongi va qalbi zabt etish, zaharlashga qaratilgan tahdidlarni ham unutmaslik lozim. Bunday sharoitda yuksak ma'naviyatgina o'sib kelayotgan yosh avlodni geosiyosiy va mafkuraviy ziddiyatlarning salbiy ta'siridan, xavf-xatar va tahdidlardan munosib himoya qilish imkonini beradi.

Mana shu hayotiy haqiqatdan kelib chiqib, 2017-2018-o'quv yili oldidan tashkil etiladigan ijtimoiy (tarix, davlat va huquq asoslari, milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar turkumiga kiruvchi (odobnoma, Vataniy tuyg'usi, milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari) fanlar o'qituvchilarining an'anaviy avgust kengashlarida asosiy e'tiborni yoshlarning ongi va tafakkuriga bevosita ta'sir etuvchi soha – ijtimoiy fanlar va ma'naviyat rify ishlar jarayonini pirovard samaradorligiga qaratish tavsiya etiladi.

2017-2018-o'quv yilida ijtimoiy fanlar ta'limini rivojlantirish, yangi bosqichga ko'tarish, ma'naviyat rify ishlar samaradorligini oshirishga qaratilgan tavsiyalarimiz Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi farmonida belgilangan maqsad va vazifalardan kelib chiqqanini ta'kidlash joiz.

Anjumanlarda Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 6-apreldagi 187-sonli qarorining mazmun-mohiyatini tushuntirish, takomillashtirilgan DTS va o'quv dasturlari haqida zarur ma'lumot berish lozim. Yangi DTSga fanga oid kompetensiyalar bilan birga kommunikativ, axborot bilan ishlash, o'z-o'zini rivojlantirish, ijtimoiy faol fuqarolik, milliy va umummadaniy, matematik savodxonlik, fan va texnika yongilliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kabi tayanch kompetensiyalar ham kiritildi.

Tarix fanining maqsadi o'quvchilarda tarixiy ong va tarixiy tafakkurini shakllantirish, dunyo xalqlari hamda ko'p millatli xalqimizning tarixi va bugungi kuniga, milliy va umuminsoniy qadriyatlariga hurmat hissini tarbiyalash; o'quvchilarga davlatchilligimiz tarixi jahon sivilizatsiyasining ajralmas qismi ekanligini anglatish; tayanch va tarix faniga oid umumiy kompetensiyalarni shakllantirish; tarixiy voqealarni idrok etishga yo'naltirish orqali ularning o'zligini anglash, shaxs sifatida kamol topishiga yordam beradigan tushunchalar, milliy, umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalashdan iborat ekanligi belgilangan.

Shuningdek, "tarixiy voqealarni tushunish va uni mantiqiy izchillikda tushuntirish olish", "tarixiy manba va adabiyotlar bilan ishlash" kompetensiyasi talablari belgilab berildi. Mazkur talablardan kelib chiqqan holda tarix fani o'quv dasturlari mazmuniga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritildi. 2017-2018-o'quv yilida nashr etiladigan 6-sinf "Tarix", 7-sinf "Jahon tarixi", 7-sinf "O'zbekiston tarixi" darsliklari takomillashtirildi.

DTS talabidan kelib chiqib, qator mavzular ixchamlashtirildi, soddalashtirildi, darslikdan chiqarildi yoki yangidan kiritildi.

Darsliklar kompetensiyalarni shakllantirishga oid savol va amaliy topshiriqlar bilan boyitildi. Jahon tarixi fani VII va IX sinflarda 1-yarim yillikda haftasiga 2 soat, 2-yarim yillikda haftasiga 1 soat;

O'zbekiston tarixi fani VII va IX sinflarda 1-yarim yillikda haftasiga 2 soat, 2-yarim yillikda haftasiga 1 soat;

VIII sinfda jahon tarixi fani 1 soat, O'zbekiston tarixi fani 1 soat;

VIII va IX sinflarda dunyo dinlari tarixi fani haftasiga 1 soatdan o'qitiladi.

Vazirlar Mahkamasining 2003-yil 22-avgustdagi "Din sohasidagi ma'naviyat rify, ta'lim ishlarini va faoliyatini yanada takomillashtirishda ijtimoiy ko'mak va imtiyozlar berish to'g'risida"gi 364-sonli qaroriga binoan "Dinlar tarixi" kursi I–IV sinflarda 17 soatdan o'qish, atrofimizdagi olam, tabiatshunoslik, odobnoma, texnologiya; V sinfda 17 soat adabiyot, tarix, Vataniy tuyg'usi; VI sinfda 17 soat adabiyot, tarix, Vataniy tuyg'usi; VII sinfda 17 soat adabiyot, tarix, milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslari fanlari va tarbiyaviy soatlar tarkibida o'qitiladi.

Davlat va huquq asoslari fanining maqsad va vazifalari quyidagilar deb belgilandi: – davlat va huquq asoslari fani orqali o'quvchilarga huquqiy bilimlar berish va ularda huquqiy ong, huquqiy tafakkurni shakllantirish; – huquqiy madaniyatni yuksaltirish, tayanch va fanga oid kompetensiyalarni shakllantirish; – tayanch huquqshunoslik faniga oid umumiy kompetensiyalarni shakllantirish; – o'quvchilarda konstitutsiyaviy burch va majburiyatlarga rioya etish ko'nikmasini hosil qilish; – umumiy o'rta ta'lim muassasalari bitiruvchilariga "huquqiy ongga ega bo'lish" hamda "huquqiy madaniyatli bo'lish" kompetensiyalari talablari qo'yildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2001-yil 4-yanvardagi "O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini o'rganishni tashkil etish to'g'risida"gi farmoyishi asosida I–IV sinflarda "Konstitutsiya alifbosi" kursi o'qish, atrofimizdagi olam, tabiatshunoslik, odobnoma hamda tarbiyaviy soat tarkibida 10 soatdan o'qitiladi.

Ol-VI sinflarda "Konstitutsiya olamiga sayohat" kursi Vataniy tuyg'usi fanidagi mavjud takrorlanishlar hamda takrorlash va nazorat ishlarini o'tkazish uchun ajratilgan soatlar hisobidan alohida dastur asosida 17 soatdan o'qitiladi.

VII sinfda "Konstitutsiya olamiga sayohat" kursi 17 soat hajmida maktab komponenti hisobidan o'qitiladi.

Bu mashg'ulotlar dars jadvaliga kiritilishi va V, VI, VII sinf jurnallida alohida sahifa ajratilib quyidagilarga lozim. Mazkur darslarning mazmunida o'quvchilarning yoshiga mos ravishda "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi qonun, "Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi", "Botalar mehnatining og'ir shakllarni taqiyqlash va yo'q qilishga doir shoshilinch choralar to'g'risida"gi 182-konvensiya, "Ishga qabul qilish uchun eng kichik yosh to'g'risida"gi 138-konvensiya to'g'risida tushunchalar berilishi lozim.

Iqtisodiy bilim asoslari fani o'quvchilarda iqtisodiy savod-

xonlikni va iqtisodiy madaniyatni shakllantirish; ularni ijtimoiy-iqtisodiy faoliyat bilan bog'liq muayyan hayotiy vaziyatlarda eng maqbul yechim topa olish va to'g'ri qaror qabul qilishga o'rgatish lozim.

O'quvchilarda fanlarni o'rganish va ta'lim olishni davom ettirish uchun zarur iqtisodiy bilimlarni shakllantirish; tabiiy-moddiy resurslardan oqilona foydalanish va asrab-avaylash, kasb tanlashga yo'naltirish esa fanning asosiy vazifasi hisoblanadi.

O'quvchilarda "iqtisodiy savodxonlik" va "iqtisodiy madaniyatga ega bo'lish" kompetensiyalari shakllanishi uchun:

I–IV sinflarda "Iqtisod va soliq alifbosi" kursining o'quv materiallari ona tili, o'qish, matematika, atrofimizdagi olam, texnologiya fanlari tarkibida 10 soat;

V–VII sinflarda "Iqtisod va soliq saboqlari" o'quv kurslari tarix, matematika, geografiya, Vataniy tuyg'usi, texnologiya fanlari tarkibida sinflar kesimida 17 soat;

VIII–IX sinflarda esa alohida fan sifatida o'qitiladi.

Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar turkumiga kiruvchi fanlarning maqsadi o'quvchilarni Vatanga muhabbat va sadoqat ruhida tarbiyalash, ma'naviy dunyosini boyitish va mafkuraviy immunitetni, tayanch va fanga oid kompetensiyalarni shakllantirishdan iborat ekanligi qayd etildi. Mazkur fanlarni o'qitishning vazifasi deb o'quvchilarni milliy va umuminsoniy qadriyatlarini hurmat qilishga o'rgatish, ularda faol fuqarolik nuqtayi nazarini, milliy g'urur, bag'rikenglik va sog'lom e'tiqodni shakllantirishdan iborat ekanligi belgilab berildi. Mazkur maqsad-vazifalar "Ma'naviyat rify madaniyatlik" va "Mafkuraviy immunitetga ega bo'lish" kompetensiyalari asosida amalga oshiriladi.

Shu ma'noda milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar turkumiga kiruvchi fanlardan sho'balarni tashkil etish yuzasidan quyidagi tavsiyalarni beramiz:

– avgust kengashlari sho'ba yig'ilishlarida ta'lim muassasalari o'quvchilari o'rtasida terrorizm, ekstremizm va jinoyat faoliyatning oldini olishga qaratilgan kompleks profilaktik tadbirlarni o'tkazish, yurtimizdagi tarixiy obidalar, muqaddas ziyoratgohlar haqida yoshlarning xabardorligini oshirishda tavsiya etiladigan metodlar va texnologiyalarni qo'llash;

– umumta'lim muassasalarida ma'naviyat rify ishlarini tashkil etishda sinf rahbarining o'rni, bu sohada muammolarni bartaraf etishda ota-onalar, jamoatchilik bilan amalga oshiriladigan ishlar haqida ham to'xtalib o'tish maqsadga muvofiq.

Sho'ba yig'ilishlarida ijtimoiy fanlar o'qituvchilari, direktorning ma'naviyat rify ishlar bo'yicha o'rinbosarlari faoliyatiga tanqidiy ko'z bilan qaragan holda, muammo va kamchiliklarning sabab va oqibatlarini chuqur tahlil qilish, ularni bartaraf etish yuzasidan aniq tavsiyalar ishlab chiqish lozim.

Ta'lim muassasalarining ichki nazoratiga hamda ichki ishlar idoralarning profilaktika ro'yxatiga olingan o'quvchilarni qiziqish va iqtidoridan kelib chiqib, to'garaklarga va boshqa jamoat ishlariga jalb etish, ularga shaxs sifatida individual yondashgan holda ijroiy fazilatlarini rivojlantirishning metodik omillarini

ishlab chiqish o'quv yili samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Ijtimoiy fanlarni o'qitish va ma'naviyat rify ishlar bo'yicha alohida yutuqlarga erishgan ta'lim muassasalari va pedagog-xodimlar tajribasini ommalashtirish o'qituvchilar mehnatini qo'llab-quvvatlashning ma'naviy ko'rinishi ekanligiga e'tibor qarotish lozim.

2017–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini amalga oshirishda iqtisodiy ma'naviyatni muhitni sog'lomlashtirishda ta'lim muassasasining o'rni; odam savdosi, g'yohvandlikning jamiyat barqarorligiga jiddiy xavfi; konfessiyalar va millatlararo to'vuluvni mustahkamlash tadbirlari; ta'lim muassasalarida jinoyatchilikka qarshi kurash va huquqbuzarlik hamda korrupsiyaning oldini olishga qaratilgan profilaktik tadbirlarni amalga oshirish tavsiya etiladi.

Shuningdek, ta'lim-tarbiya samaradorligi va sifatini oshirishga qaratilgan quyidagi mavzulardan foydalanish tavsiya etiladi:

– ijtimoiy fanlardan qabul qilingan yangi DTS va o'quv dasturlarini amalga oshirish bilan bog'liq dolzarb masalalar;

– 2017-2018-o'quv yilida nashr etilgan darsliklar, ularga kiritilgan o'zgartirish va qo'shimchalar bilan ishlashga oid mavzular;

– "O'quvchilar bilimida aniqlangan bo'shliqlar va ularni bartaraf etish bo'yicha tavsiya etiladigan ta'lim texnologiyalari".

Ijtimoiy fanlardan DTS va o'quv dasturlariga kiritilgan o'zgartirishlar bo'yicha quyidagi masalalar qo'yiladi:

– ijtimoiy fanlardan kompetensiyalarni shakllantirishga qaratilgan darslarni tashkil etish;

– o'quvchilarda kompetensiyalarni shakllantirish uchun ta'lim texnologiyalarini tanlash;

– ijtimoiy fanlardan takomillashtirishga qaratilgan kompetensiyalar darsliklari bilan ishlash.

Kommunikativ kompetensiya joriy nazoratlar davrida og'zaki so'rov, uy vazifalarini bajaranganligi, sindfoshlarining tushuntirishlarini anglay olishi, bahsga kirishish kabilar orqali shakllantirish, axborot bilan ishlash kompetensiyasini darslik va o'quv qo'llanmalar bilan ishlash, badiiy adabiyot, kinofilmlardan jarayon, hodisa, qonun-qoidalar qo'llanilgan vaziyatlar to'g'risida axborotlarni izlab topish, ularni tushuntirish orqali shakllantirish mumkin. Shu bilan shaxs sifatida o'z-o'zini rivojlantirish kompetensiyasi ham shakllantirib boriladi.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasiga oid ko'nikmalarni guruhlarda ishlash, rolli o'yinlar kabi usullarni qo'llab hisol qilish mumkin. O'quvchilarda milliy va umummadaniy kompetensiyani shakllantirish uchun milliy va umuminsoniy qadriyatlarini tarbiya mazmuniga singdirib borish, shaxsiy namuna ko'rsatish, buyuk mutafakkirlar va allomalarning, zamonamiz qahramonlarining ilm-fan rivojiga qo'shgan hissalarni anglatish orqali amalga oshirish mumkin.

Tayanch kompetensiyalarni shakllantirishda ko'pgina usul, metod va texnologiyalar mavjud. Ularning ayrimlarini keltiramiz.

Loyihalash metodi – o'quvchilar uzluksiz ravishda murakkablashib boradigan amaliy topshiriqni rejalashtirish, konstruksiyalar va bajarish jarayonida bilim, ko'nikma va malakaga ega

bo'ladigan o'qitish usulidir. Ta'lim oluvchilar keng miqyosdagi muammoli (ijodiy, axborot, kommunikatsiya va hokazo) masalalar bilan bog'liq loyihalarni bajaradi.

O'quvchilarda guruhda ishlash; ishonchlik; mas'uliyatni his etish; o'ziga ishonch; tezkor fikrlash; jarayon rivojini ko'ra bilish; mushohada qila olish; tashxislash; motivatsiya kabi kommunikativ va ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyalari shakllanadi.

Muammoli modulli ta'lim metodi – nazariy bilimlarni amaliyotda o'qitish nazarda tutadi. Turli o'qitish modellarining didaktik asosini tashkil etib, o'qitish vositalarini qo'llash usullari bilan farqlanadi. U o'quv predmetini nisbatan kichik bo'laklarga – modullarga bo'lishni ifodalaydi.

Modul nisbatan mustaqil va tugallangan ta'lim dasturi birligi bo'lib, belgilangan kompetensiyani shakllantirishga qaratilgan. Har bir modul o'qitish natijasini (o'qituvchilar faoliyati); ta'lim mazmunini (faoliyati va baholash kriteriyalari); shaklini va o'qitish metodlarini; kompetensiyani rivojlantirish darajasi bilan aniqlanadigan modulning chegarasini aks ettiradi.

Kompetensiyalarga asoslangan modulli ta'limning o'ziga xos xususiyati shundaki, ta'lim jarayoni qatnashchilarining ta'lim sifatini baholashga va uning tutgan o'rni g'ayrat muosabati o'zgaradi. Chunki bunda kompetensiyalarning shakllanganlik darajasi haqida ma'lumotlar to'planadi hamda oldindan belgilangan etalon bilan solishtiriladi.

Modellashtirish metodi o'quvchilarda o'zlashtirilgan mavzu, masala yoki hal qilingan muammo yuzasidan mantiqiy fikrlash, mavzu, masala yoki hal qilingan muammoning umumiy mohiyatini model (shartli belgilar yordamida ifodalay olish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Mazkur metoddan iqtisodiy bilim asoslari fanida foydalanish maqsadga muvofiq. Metodni qo'llashda tanlangan obyekt mohiyatini, muhim xususiyatlarini, ustuvor jihatlarini to'la ochib berishga alohida e'tibor qaraladi.

Iqtisodiy qaror qabul qilish metodi muayyan fan asoslari borasidagi murakkab mavzularni o'zlashtirish, ma'lum masalalarni har tomonlama puxta tahlil etish asosida xulosaga kelish, bir muammo xususida bildirilayotgan bir nechta xulosa orasidan eng maqbul hamda to'g'risini topishga yo'naltirilgan texnik yondashuvdir. Ushbu metod avvalgi vaziyatlarda qabul qilingan qarorlar mohiyatini yana bir bor tahlil etish va mukammal tushunishga xizmat qiladi. Muayyan muammo yuzasidan oqilona qaror qabul qilish (xulosaga kelish)da o'quvchilar tomonidan bildirilayotgan har bir variantning maqbul hamda nomaqbul jihatlarini to'laqonli tahlil etish imkoniyatini yaratadi.

Qaror qabul qilishda guruhlar har bir a'zosi tomonidan bildirilayotgan variantlarning maqbullik hamda nomaqbullik darajalarini batafsil muhokama qilinadi, afzal va noafzal jihatlarini yozib boriladi. Bildirilgan variantlar asosida muammoni ijroiy hal etishga xizmat qiluvchi usul xususida guruh a'zolari bir to'xtamga kelib oladi.

(Davomini 11-betda.)

2017-yil 15-iyul, № 56 (9017)

An'anaviy avgust kengashlarining sho'ba va yalpi yig'ilishlarini tashkil etish hamda o'tkazish bo'yicha tavsiyalar

(Давоми. Боши 10-бетда.)

Barcha guruhlar muammo yuzasidan bir xil qarorga kelgan bo'lsa, o'qituvchi buning sababini izohlaydi. Mazkur metodlar orqali o'quvchilarda ijtimoiy faol fuqarolik, matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kompetensiyasi elementlarini shakllantirish mumkin.

Sho'ba ishlarida "SWOT-tahlil" metodidan foydalanishni tavsiya etamiz.

"SWOT-tahlil" (Kuchli va zaif tomonlar, imkoniyatlar va xatarlar) to'liq va taklif qilingan imkoniyatlarni o'rganish uchun vosita sifatida keng qo'llanadi.

Quyidagi savollarni tanlash tavsiya etiladi:

— bugun biz qanday ahvoldamiz?
— kelgusida qayerda bo'lishni istaymiz?

— kelgusida istagan manzilda bo'lishimiz uchun nimaga e'tibor berishimiz zarur?

Ta'lim samaradorligi bo'yicha muammolarni aniqlash va ishlarni to'g'ri rejalashtirish uchun quyidagi javollarni to'ldirish ham maqsadga muvofiq.

Kuchli tomonlar	Zaif tomonlar
+	-
Imkoniyatlar	Xatarlar
+	-

Kuchli tomonlarimizni aniqlashda quyidagi savollardan foydalanish mumkin:

— biz nimani yaxshi bajara olamiz?
— boshqalardan ustun jihatimiz nimada?
— qanday resurslardan foydalanishimiz mumkin?
— boshqalar kuchli taraflarimiz nimada deb bilishadi?

Zaif tomonlarni aniqlash:
— biz nimani eplay olmaymiz?
— qanday sohalarda o'z ustimizda ishlashimiz lozim?

— nimaga yo'l qo'ymasligimiz lozim?

— boshqalar zaif tomonlarimizni nimada deb bilishadi? Imkoniyatlar-xatarlarni aniqlash uchun quyidagi savollardan foydalaniladi:

— bizga qanday voqealar ta'sir qilishi mumkin?
— qanday o'zgarayotgan tendensiyalar, yangi voqealar (siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy) bizga ta'sir qilishi mumkin?

"SWOT-tahlil" yetarli darajada chuqur va puxta bo'lishi zarur.

O'qituvchilarning muvaffaqiyati quyidagi qobiliyatiga bog'liq:

— o'zgaruvchan muhitga moslashish;
— uning dolzarbligini namoyish etish;
— zaif institutsiyaviy tomonlarini hal etish;

— kuchli tomonlarni yanada mustahkamlash.

Guruhlarda ishlash uchun topshiriqlar (60 daqiqa):
— mustaqil ravishda o'z guruhingiz bilan fan samaradorligiga ta'sir etuvchi omillar bo'yicha SWOT-tahlilni o'tkazing;

— juftliklarda o'z tahlilingiz natijalari bilan o'rtoqlashing;
— kichik guruhingizda tahlilingiz natijalari bilan o'rtoqlashing;

— bu strategiyangiz tahliliga qanday ta'sir qiladi?

Mazkur metodlardan foydalanishda ijodiy yondashish tavsiya etiladi.

Alohida ehtiyojli bolalarga ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari uchun

Ijtimoiy himoya va doimiy e'tiborga muhtoj bolalarga har

tomonlama yordam ko'rsatish, ularning hayotda o'z munosib o'rnini topishi uchun barcha zaruriy chora-tadbirlarni ko'rish davlatimiz siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri. Baq'ir kenglik va mehr-oqibat ustun bo'lgan jamiyatimizda alohida ehtiyojli bolalarga ixtisoslashtirilgan o'quv maskanlarida ta'lim-tarbiya beriladi. Nogiron bolalarning sog'lom tengqurlari qatori tarbiyalanishlari, aqliy, axloqiy, jismoniy jihatdan kamol topishlari, ijtimoiy hayotga yetuk fuqaro darajasida kirib kelishlariga jiddiy e'tibor qaratilmoqda.

Imkoniyati cheklangan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari yo'nalishlari bo'yicha sho'ba yig'ilishlarini quyidagi tartibda tashkil etish maqsadga muvofiq:

1. Eshitishda nuqson bo'lgan bolalar (kar va zaif eshituvchi) maktab-internatlari sho'basini.

2. Ko'zi ojiz va zaif ko'ruvchi bolalar maktab-internatlari sho'basini.

3. Yordamchi maktab, maktab-internatlar sho'basini (aqliy rivojlanishida nuqson bo'lgan bolalar).

4. Mehribonlik uyi tarbiya-chilarning sho'basini (mehribonlik uyi tarbiyalanuvchilarining ta'lim-tarbiya jarayoni umumiy o'rta ta'lim maktablari bilan hamkorlikda amalga oshiriladi).

August kengashlarining sho'ba yig'ilishlarida imkoniyati cheklangan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarining pedagog-defektologlari faoliyatiga ijodiy yondashib, o'tgan o'quv yilida amalga oshirilgan ishlarni tahlil qilishlari, yangi o'quv yili uchun muhim vazifalarni belgilab olishlari, zarur tavsiya va ko'rsatmalarga ega bo'lishlari lozim.

August kengashlarining sho'ba yig'ilishlarida muhokama qilish va tajriba almash

shish uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. Imkoniyati cheklangan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan (ko'zi ojiz va zaif ko'ruvchi, kar va zaif eshituvchi, tayanch-harakat a'zolari shikastlangan, nutqida nuqson bo'lgan hamda aqliy rivojlanishi sustlashgan) ta'lim muassasalari uchun mo'ljallangan o'quv rejalarga kiritilgan o'zgartirishlar, darslik va o'quv qo'llanmalar bilan ta'minlanishi, darslik bilan ishlash, o'quv dasturi talablarini teran anglash, dastur materiallari asosida darslarni rejalashtirish, mavzu uchun berilgan amaliy mashq va topshiriqlar bilan ishlashga o'rgatish, shu asosda o'quvchilarda mustaqil va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish.

2. Uyda yakka tartibda ta'lim-tarbiyani tashkil etishda o'quvchilarning shaxsiy yig'ma jildlari va o'qituvchining ish hujjatlari to'g'ri yuritilishini ta'minlash.

3. O'quvchilardagi mavjud nuqsonlarni korektsiyalash, ularni bartaraf etish va texnologiya fani orqali kasbga yo'naltirish hamda ijtimoiy hayotga tayyorlash.

4. O'qituvchilarga axborot-kommunikatsiya va ilg'or pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanish bo'yicha zarur tavsiyalar berish.

5. Zamonaviy dars o'tishda o'qituvchiga qo'yiladigan talablar.

6. Xalq ta'limi vazirligi va Respublika ta'lim markazi elektron saytlari (www.uzedu.uz, rtm.uz) ga kiritilgan metodik material (DTS, o'quv dasturlari, dars ishlanmalar, tavsiya) bilan tanishtirish va ulardan foydalanish yo'llarini o'rgatish.

August kengashlarida quyidagi vazifalarni belgilab olish tavsiya etiladi:

— ta'lim-tarbiya jarayonining sifat darajasiga ta'sir ko'rsatuvchi omillar (o'qituvchining darsga

tayyorligi, dars tahlili va hokazo) asosida joylardagi holatni tahlil qilish, aniqlangan kamchiliklarni bartaraf etish bo'yicha rahbar va xodimlarning shaxsiy mas'uliyatini oshirish;

— o'qitishning zamonaviy usullari va ilg'or pedagogik texnologiyalarni o'quv-tarbiya jarayoniga joriy etish orqali ta'lim sifatini oshirishga erishish, sohadagi tajribalarni ommalashtirish;

— axborot-kommunikatsiya vositalaridan samarali foydalanish, barcha pedagog-xodimlarning internet tarmog'idan keng foydalanib, bilim va malakasini oshirishi uchun sharoit yaratish;

— metodbirlashma faoliyati samaradorligini hamda ta'lim sifatini oshirish yuzasidan pedagoglarga amaliy yordam ko'rsatish, ilg'or o'qituvchilar ish tajribalarini o'rganish va ommalashtirishga alohida e'tibor qaratish;

— ta'lim muassasalarida sog'lomlashtirish ishlarini amalga oshirish, umumiy o'rta ta'lim maktablari bilan birgalikda o'quvchilarni inklyuziv ta'limga yo'naltirish;

— alohida ehtiyojli o'quvchilarni qobiliyati va individual xususiyatlarini e'tiborga olgan holda, texnologiya fani orqali kasbga yo'naltirish va ijtimoiy hayotga tayyorlash;

— ularning jamiyatga moslashuvi va integratsiyalashuviga ko'maklashish, shaxsiy huquqlarini ijtimoiy himoyalash borasida davra suhbatlarini tashkil etish hamda kelgusida amalga oshiriladigan ishlarni rejalashtirish.

August kengashlarining sho'ba yig'ilishlari amaliyotchi o'qituvchilar va metodistlar uchun asosiy metodik yordam va yo'llanma berishini hisobga olib, yig'ilishlarni imkon darajasida noan'anaviy usullarda, qiziqarli, metodik tavsiyalarga boy tarzda o'tkazishi zarur.

Xorijiy (ingliz, nemis va fransuz) tillar

Yangi o'quv yilida chet tili fanidan yangi darslik va qo'llanmalar o'quvchilar qo'lga yetkazilishi, yuqori sinfga o'tgan o'g'il-qizlar xorijiy tili o'rganishning keyingi bosqichini davom ettirishi o'qituvchilardan alohida mahorat talab etadi. Xorijiy (ingliz, nemis va fransuz) tillar bo'yicha sho'ba yig'ilishlari chet tillarni o'qitish sifatida va samaradorligini oshirishga xizmat qilmoq' lozim.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 10-dekabrda PQ-1875-sonli "Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori asosida 2013-2016-o'quv yillarida umumta'lim maktablarining boshlang'ich 1-4-sinflari uchun chet tilidan darslik-majmualari (darslik, o'qituvchi metodik qo'llanmasi, mashq daftarlari va multimedia ilovasi) ta'lim jarayoniga tatbiq etilib, boshlang'ich sinflaridanoq chet tillarni o'rganishga katta imkoniyat yaratildi.

5-sinflar uchun chet tili darslik-majmualari 2017-2018-o'quv yili uchun nashrga tayyorlanib, belgilangan ta'lim muassasalarida tajriba-sinovdan o'tkazildi. Jarayon davomida professor-olimlar, amaliyotchi o'qituvchilar, o'quvchilar, psixologlar va ota-onalar tomonidan bildirilgan takliflar asosida darslik-majmualarga 60 foizgacha o'zgartirishlar kiritilib, takomillashtirildi.

5-sinf darslik-majmualari o'quvchi darsligi, o'qituvchi metodik qo'llanmasi va multimedia ilovasidan iborat bo'lib, mashq daftarlari darslikning ichiga singdirilgan. Darslik-majmualarga davlat ta'lim standartlari va o'quv dasturi asosida 102 soatlik mavzular va ularga oid mashq va

topshiriqlar kiritilgan. 5-9-sinflarda har bir sinfda 150 tadan aktiv, 100 tadan passiv leksik birliklarni o'lashtirish belgilangan. Shuni inobatga olgan holda, darslikni takomillashtirish davomida 1-4-sinflarda egallangan bilim va ko'nikmalarni chuqurroq o'rgatish, mavzularni kengroq tushuntirish, mashq va topshiriqlar orqali o'lashtirilgan bilim, ko'nikmalarni takrorlash orqali mustahkamlash, avvalgi sinflarda berilgan leksik birliklarning soni va ononlik darajasini hisobga olgan holda murakkablikka bosqichma-bosqich o'tilishiga e'tibor qaratilgan.

5-9-sinf darslik-majmualarida audio-resurs ilova qilingan bo'lib, unda o'quvchilar topshiriqlarni faqat audiolavhalar orqali bajarish imkoniga ega edilar. Qayta takomillashtirilgan darslik-majmualar multimedia ilovasi nafaqat audio, balki video, animatsiya, interfaol o'yinlarga oid materiallar bilan boyitildi.

Bundan tashqari, nashr rejasiga ko'ra 2017-2018-o'quv yili uchun qayta nashr etilishi rejalashtirilgan chet (ingliz, nemis va fransuz) tili darslik-majmualarining 1-, 3-sinf darsliklari, 2-, 3-, 4-sinf mashq daftarlari o'tgan o'quv yili davomida oliy o'quv yurtlari, hududiy malaka oshirish institutlari va amaliyotchi o'qituvchilardan olingan xulosalar asosida qayta takomillashtirilib, chop etildi.

Umumiy o'rta ta'lim hamda ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarining 1-9-sinflari uchun chet (ingliz, nemis va fransuz) tili fanidan DTS va o'quv dasturlari 2013-2016-o'quv yillarida ta'lim jarayoniga tatbiq etildi. O'quvchilarning qo'yilgan talablarini bajarishi, fanni o'lashtirishi, chet tilini o'rganishdagi nutqiy kompetensiyalari o'rganib borildi. Shunga ko'ra, o'quv dasturidagi ayrim grammatik, fonetik topshiriqlar hamda mavzular ketma-ketligi qayta ko'rib chiqildi. Xususan, ingliz tili fanining o'quv dasturidagi 3-sinfga by+transport, on+foot predloglari, 5-sinfga

otlarning ko'plik shakli, "must" modal fe'li, sifatlar tartibi, so'roq gaplarda so'z tartibi, nemis va fransuz tili dasturlarida kundalik hayotda ko'p foydalaniladigan ayrim fe'lar, konstruksiyalar yangidan kiritildi hamda 1-4-sinflardagi o'quvchilar uchun o'lashtirilishi murakkab bo'lgan ayrim mavzular murakkablik darajasiga ko'ra sinflararo o'zgartirildi. Sinflarda o'tilishi lozim bo'lgan mavzular ham o'quvchilarning qiziqishlari, yosh psixofiziologik xususiyatlari hamda mavzularning grammatik va fonetik qoidalarni singdirgan holda o'qitilishiga qarab takomillashtirildi. Xususan, "Hashoratlar va qushlar" mavzusi alohida bo'limga ajratildi, 8-sinfda "Madaniyat. San'at" mavzusi "Fan va taraqqiyot" hamda "San'at" mavzulariga o'zgartirilib, dars soatlarga bo'ldi.

Amaldagi o'quv dasturida ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari uchun dasturda alohida soatlar berilmagan bo'lib, yangidan takomillashtirilgan o'quv dasturida ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari va umumta'lim maktablarining chet tili fani chuqurlashtirib o'qitiladigan sinflari uchun fanning o'lashtirish darajalariga qo'yilgan talablar hamda o'quv dasturida har bir sinf uchun o'lashtirilishi lozim bo'lgan grammatik, fonetik va mavzular bo'yicha qo'shimcha talablar, 2-9-sinflar uchun leksik birliklarga qo'yilgan qo'shimcha me'yorlar kiritildi.

Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 6-aprelda "Umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limining davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida"gi 187-sonli qarori asosida chet tillarga ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari va umumta'lim maktablarining chet tili fani chuqurlashtirib o'qitiladigan sinflari uchun A1+ - chet tili egallashning kuchaytirilgan boshlang'ich darajasi, A2+ - chet tili egallashning kuchaytirilgan tayanch darajasi kiritilgan holda takomillashtirildi.

Umumta'lim maktablarining 10-11-

sinflari uchun o'quv dasturi ishlab chiqilib, unga ko'ra, umumta'lim maktablarining 10-11-sinflarida haftasiga 3 soatdan 102 soat, ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari hamda chet tili fani chuqurlashtirib o'qitiladigan sinflarda haftasiga 5 soatdan 202 soat dars belgilandi. DTS asosida 1-9-sinf o'quv dasturiga uzviy holda chet tilining B1 darajasiga ko'ra 10-11-sinf o'quv dasturi loyihasi ishlab chiqildi.

Sho'ba yig'ilishlarida yakuniy va bosqichli attestatsiya, fan olimpiadalari, bilimlar bellashuvining barcha bosqichi natijalari, 4-sinfni tamomlagan o'quvchilarda chet tili bilishning A1 darajasi o'lashtirilishi hamda umumta'lim maktablarida chet tili o'qitilishini o'rganish yuzasidan o'tkazilgan monitoring natijalari, o'tgan o'quv yilida ta'lim tizimida chet tili fanining o'qitilishida erishilgan natijalar, yo'l qo'yilgan xato va kamchiliklar muhokama qilinishi hamda kelgusi o'quv yili uchun rejalalar belgilab olinishi lozim.

Sho'ba yig'ilishlarida davra suhbatlari yoki seminar-treninglar o'tkazish bo'yicha tavsiya etiladigan mavzular:

1. Chet tili o'qitilishida maktab metodbirlashmasi faoliyatining o'rni.
2. Chet tili tinglab tushunish, gapirish, yozish va o'qish kompetensiyalarini shakllantirishda innovatsiyaviy pedagogik texnologiyalarni samarali qo'llash.
3. Chet tili o'qitilishining doimiy monitoringini olib borish; yuzaga kelgan bo'shliqlarni to'ldirishda fan metodistlari va maktab metodbirlashmalarining samarali hamkorligi.
4. Chet tilidan fan to'garaklari faoliyatini samarali tashkil etish.
5. Chet tili o'qituvchisining kasbiy mahoratini rivojlantirish.
6. Hududiy fan metodistlarining metodik ishlarni tashkil etish va metodik yordam ko'rsatishlarida dars kuzatuv va tahlillarining o'rni.

Дунёга машхур расадхоналар

Ернинг тузилиши, ой ва кўёш тутилиши, юлдузлар, сайёралар ҳақидаги маълумотлар инсониятни доимий қизиқтириб келган. Илк астрономик тадқиқотлари билан ном қозонган буюк бобокалонимиз, математика фани тарихида ўчмас из қолдирган олим Ал-Хоразмий бу соҳада кўплаб ишлар қилган. Яна бир буюк аجدодимиз Мирзо Улуғбек Самарқандда бунёд этган улугвор расадхона эса осмон жисмлари, хусусан, юлдузлар сирини очишга мислсиз ҳисса қўшган.

Астрономик расадхона — осмон жисмларини кузатиш, фазонинг бизга номаълум жиҳатларини ўрганиш, қолаверса, олисдаги юлдузларни яқинроқ томоша қилиш мақсадида барпо этиладиган ўзига хос маскан. Бу ерда телескоп орқали осмонга боқар эканмиз, ўзимизни бир зум худди юлдузлар оламига тушиб қолгандек ҳис этамиз.

Осмон ва унинг жисмлари яқин ва аниқ кўринишини таъминлаш учун расадхоналарга ҳам оптик, ҳам бошқа зона спектрларида ишлайдиган телескоп ускуналари ўрнатилади. Айтиш жоизки, бундай тадқиқот лабораторияларида ўтказиладиган илмий изланишлар кўлами ва самараси бино ичидаги асбоб-ускуналарнинг сифати, мукамаллигига боғлиқ. Қурилмалар қанча тезкор ва замонавий бўлса, иш унумдорлиги шунча ортади. Кўриниб турибдики, обсерватория барпо этиш осон эмас.

Тарихга бир назар...

Инсониятга хос маданият пайдо бўлган илк даврлардаёқ астрономик кuzatuvlarga зарурат сезилиб, оддий деhqончилик ишларида ҳам вақтни тўғри тақсимлаш муҳим саналган. Демак, расадхоналарга эҳтиёж ва уни қуришга дастлабки уринишлар энг қадимги замонларда ҳам мавжуд бўлган.

Тўғри, ўша пайтларда расадхонага ўхшаш масканларда олимлар эмас, кўпинча хоҳиллар (юлдузларга қараб башорат айтувчи) ва тақводорлар фаолият юритган. Хусусан, халдейлар зиккурат ёки ибодатхона, хитойликлар математик трибунал филиал бўлими кўринишидаги расадхоналарни айнан ана шу кишилар учун қурдирган. Миср пирамидалари ҳам ўз даврида йирик расадхона вази-фасини ўтаган. Шунингдек, бу даврда Ҳиндистон, Перу ва Мексикада ҳам расадхоналар бўлгани ҳақида тарихий манбаларда келтирилган. Қолаверса, қадим замонларда хусусан расадхоналар айниқса кўп учраган. Туркиянинг Книдос шаҳрида барпо этилган Евдокс расадхонаси ана шундай обсерваториялардан бири бўлган.

Албатта, кўҳна расадхоналар бугунгидек кўп ва янги техникалар билан жиҳозланмаган. Уларнинг энг яқинларида фақат туш пайти Кўёшнинг кўтарилишини кузатувчи гномон, вақтни ўлчовчи кўёш ва сув соати асбоблари бўлган, холос. Шу тўғрисида Ой ва унинг фазалари, сайёралар, кўёш чиқиши ва ботиши, шунингдек, Ой ва Кўёш тутилиши ҳо-ди-саларини асбоблар ёрдамида ўрганишга тўғри келган. Шунга қарамай, илмий натижалар ёмон бўлмаган.

Филладефияда Птоломей II барпо эттирган Александрия музейини расадхоналарнинг илк замонавий кўриниши, дейиш мумкин. Аристилл, Тимохарис, Гиппарх, Аристарх, Эратосфен, Геминус, Птоломей ва бошқа астрономлар ушбу маскан мақе-ани мисли кўрилмаган даражада юқори кўтарган. Музей ундаги барча коллекция ва текширув асбоблари билан бирга вайрон этилгунига қадар бу жой машхур олимларнинг илмий тадқиқот маркази бўлган. Расадхона кейинчалик араблар томонидан қайта тикланди. Вақт ўтиб, йирик расадхо-

налар Бағдод, Қоҳира ва ўзимизнинг Самарқанд шаҳрида ҳам қурилган.

XVI асрга келиб хусусий расадхоналар Европада жуда кўпайган. Улар орасида Нюрнбергда Региомонтан, Кассаледа Вильгельм IV бунёд этган расадхоналар ҳам бор.

«Кўҳна китъа» расадхоналари

Даниялик машхур астроном Тихо Браге (1546—1601 йй) Эресунн бўғозидида Вен оролларида қурган Ураниборг биноси XVI асрнинг кўзга кўринган расадхоналаридан бири бўлган. Олим бино қурилиши ва за-

расадхоналаридан бири бўлган. Олим бино қурилиши ва за-

расадхоналаридан бири бўлган. Олим бино қурилиши ва за-

расадхоналаридан бири бўлган. Олим бино қурилиши ва за-

Bilasizmi?

нинг фаразлари нечоғлик тўғри эканини кўрсатди.

Аресибо расадхонаси (Пуэрто-Рико)

Аресибо шу номдаги шаҳарчадан унча узоқ бўлмаган, Кариб ороллари яқинидаги тоғда қад ростлаган улкан расадхонадир. Уни томоша қилгани келган кишининг кўз ўнгига қарийб 10 та футбол майдонига тенг келадиган ойнаванд «тарелка» намён бўлади. Улкан воронка тузилишидаги бинони трос илгичлар тутиб туради. Пластинадан ясалган «ликбача» кўёш нурида шу қадар ярқирайдики, уни ҳатто ўн километр узоқдан ҳам кўриш мумкин.

Катта радиотелескоп ўрнатиладиган расадхонада кўплаб янги космик

объектлар ва кўёш тизими чегаралари кашф этилган. Бундан ташқари, олимларнинг таъкидлашича, лабораторияда бир неча бор Ердан 240 миллион ёруғлик йилча узоқликдан сирли самовий сигналлар қабул қилинган.

Сфинкс расадхонаси (Швейцария)

Денгиз сатҳидан 3571 метр баландликда жойлашган бу улкан расадхона «Дунё чўққиси» номи билан ҳам машхур. Бино ичида бир неча лаборатория, об-ҳавони кузатиш станцияси ҳамда ниҳоятда мустақкам телескоп жойлашган.

Бу ерда физиклар, астроном ва метеорологлар тадқиқот олиб боради. Расадхона сайёҳларнинг ҳам сеvimли маскани. Бу ерга ташриф буюрган меҳмонлар телескоп ёрдамида осмонни кузатиш билан бирга, бинонинг пастидида томоша майдонида қорли Альп тоғларининг гўзал манзараларидан завқланиш имкониятига эга. Бундан тахминан бир аср илгари минора чўққисига осонгина кўтарилиш имкони бўлмаган. Бугун эса шахта бўйлаб ўрнатиладиган лифт туристларни атиги 25 сонияда энг юқори қаватга олиб чиқиб қўяди.

Роке Де Лос Мучачос расадхонаси (Ла Пальма)

Дунёдаги энг мустақкам расадхоналардан бири бўлган Роке Де Лос Мучачос Ла Пальма архипелагидаги Канар оролларида жойлашган. Сайёрамиздаги энг катта ойнали телескопни шу ерда учратиш мумкин. У юлдузларни максимал катталиқда кўриш имконини беради.

Олимлар лабораторияда бутун йил давомида фаол тадқиқот олиб бориши боис, сайёҳлар расадхонага камдан-кам, аниқроғи, «очиқ эшиклар кун» дагина киритилади. Таниқли астрономларнинг таъкидлашича, юлдуз-

ли осмонни кузатиш учун мазкур ороллар ва у ердаги обсерваториядан яхшироқ жойини топиш қийин. Мусаффо тоғ ҳавоси, ўрнатиладиган асбоб-ускуналарнинг деярли қўзғатилмаслиги, расадхонанинг булултурга яқин жойлашгани ҳамда оролнинг барча йўлақлари текширувга халал бермайдиган махсус чироқлар билан ёритилиши — буларнинг бари илмий тадқиқотларга самарали таъсир этади.

Лейден расадхонаси (Нидерландия)

У бундан тахминан 400 йил муқаддам барпо этилган бўлиб, энг қадимий миноралардан биридир. Ушбу расадхона, нафақат астрономик тадқиқотлар, балки юлдузларни ўрганувчи илмий институтлар пайдо бўлишига ҳам туртки берган.

Ўз даврида расадхона биноси бир неча бор кўчирилган бўлишига қарамай, унда ҳамisha Европанинг кўзга кўринган олимлари ишлаган. Ҳатто буюк инглиз олими Альберт Эйнштейн ҳам «нисбийлик назарияси»ни Лейден расадхонасида текширувдан ўтказган. Университет қошидаги астрономия факультети ҳамон машхур. Бироқ телескоп талабалардан бошқа ҳеч кимга берилмайди. Лабораторияга фақат экскурсия мавсумида кириш мумкин.

Жемини расадхонаси (Гавайя)

Расадхона Шимолий ва Жанубий эгизаклар деб номланувчи 2 та саккиз метрлик катта телескопга эга. Биринчиси Чилидаги Андах, иккинчиси эса Тинч океани кенгликларининг энг юқори нуқтасида жойлашган Гавайя вулкони чўққисидидаги Мауна-Кеа.

Булултурларнинг сийраклиги ҳамда қулай об-ҳаво шароити тўғрисида бу ерда юлдузларни йил мобайнида 300 кун кузатиш мумкин. Расадхона телескопларининг ойнаси қумуш билан қопланган бўлиб, бу тасвири янада тез ва аниқ кўриш, шунингдек, сайёра ва метеоритларни кузатиш имконини беради. Бу ерда АҚШ, Буюк Британия, Канада, Бразилия, Аргентина ва бошқа мамлакатлардан келган тажрибали астрономлар ҳам иш олиб боради. Расадхонага сайёҳлар киритилмайди, бироқ обсерваторияга келган туристлар ўзи билан 10 км узоқликни кўрсатадиган кузатув труба(дурбинсимон)ларини харид қилиши мумкин.

Гриффит расадхонаси (АҚШ)

Бу машхур расадхона бошқаларидан фарқи ўлароқ, илмий тажрибалабар маскани эмас, балки айнан сайёҳлар учун яратилган йирик аттракциондир. Расадхонанинг Лос-Анжелес шаҳридаги энг гавжум худуд — Голливуд тепалигида жойлашгани ҳам сайёҳлар сонининг ортисига хизмат қилади. Бугун бу масканда ишқибозларга янада қизиқарли ва мароқли бўлиши учун бепул телескоплар, кўргазмали заллар, интерактив хоналар ҳамда қизиқарли лазершоу ташкил этилади.

«Жуда катта телескоп» (Чили)

Расадхонага бундай ном берилиши тасодиф эмас, албатта. У ўзида 4 та алоҳида 8 метрлик телескопни жамлаган улкан объектдир. Эътиборлиси, шундай нуфузли расадхона Европада ёки АҚШда эмас, Лотин Америкасида жойлашган. Шунингдек, бу гўша жаҳон микёсидаги энг сермахсул расадхоналардан саналади. Унинг лабораториясида ўтказилган тадқиқот натижалари ҳар кун илмий нашрларга маъно-мазмун бағишлайди. Яна бир эътиборли жиҳати, бу ерда сайёҳлар учун ҳам экскурсия ташкиллаштирилади.

Ирода ТОШМАТОВА
тайёрлади.

2017-yil 15-iyul, № 56 (9017)

Хонкулов Хусниддин Холкуловичнинг 06.01.08 — Ҷисмликшунослик ихтисослиги бўйича (қишлоқ хўжалиги фанлари) “Картошка уруғлик туганакларини экишга тайёрлаш технологиясини такомиллаштириш” мавзусидаги фалсафа доктори (PhD) диссертациясининг ҳимояси Самарқанд қишлоқ хўжалиги институти ҳузуридаги илмий даражалар берувчи PhD. 27.06.2017.Ох.12.01 рақамли илмий кенгашнинг 2017 йил 18 июль кунни соат 10:00 даги мажлисида бўлиб ўтади.

Манзил: 140103, Самарқанд шаҳри, Мирзо Улуғбек кўчаси, 77-уй. Тел/факс: (0-366) 234-33-20, 234-07-86; e-mail: saiinfo@edu.uz

Кўзиев Жаҳонгир Мадаминвичнинг 06.01.04 — Агрокимё ихтисослиги бўйича (қишлоқ хўжалиги фанлари) “Қашиқадарё ҳавзаси бўз тупроқлар минтақаси сугориладиган тупроқларнинг агрокимёвий ҳолатини яхшилаш” мавзусидаги фалсафа доктори (PhD) диссертациясининг ҳимояси Тупроқшунослик ва агрокимё илмий тадқиқот институти ҳузуридаги илмий даражалар берувчи DSc. 27.06.2017.Ох/В.43.01 рақамли илмий кенгашнинг 2017 йил 20 июль кунни соат 10:00 даги мажлисида бўлиб ўтади.

Манзил: Тошкент шаҳри, Қамарнисо кўчаси, 3-уй. Тел/факс: 246-09-50, 246-76-00; e-mail: info@soil.uz

Тилабов Баходир Курбановичнинг 05.02.01 — Машинасозликда материалшунослик. Куймачилик. Металларга термик ва босим остида ишлов бериш. Қора, рангли ва ноёб металллар металлургияси ихтисослиги бўйича (техника фанлари) “Ейилишга бардошли қопламалар ва деталларни тайёрлаш учун модели газга айланувчи куймакорлик усули бўйича юқорихромланган қотишмаларни легирлаш ва термик ишлов бериш” мавзусидаги (DSc) докторлик диссертациясининг ҳимояси Ислоҳ Каримов номидаги Тошкент давлат техника университети ва Ўзбекистон Миллий университети ҳузуридаги илмий даражалар берувчи DSc. 27.06.2017.FM/T.03.04 рақамли илмий кенгашнинг 2017 йил 20 июль кунни соат 14:00 даги мажлисида бўлиб ўтади.

Манзил: 100095, Тошкент шаҳри, Университет кўчаси, 2-уй. Тел.: 227-19-32, 227-10-32; e-mail: tsu_info@tdtu.uz

Султонов Боходир Элбековичнинг 02.00.13 — Ноорганик моддалар ва улар асосидаги материаллар технологияси ихтисослиги бўйича “Марказий Қизилқум наст навли фосфоритларини юқори самарадор ва тежамкор усулда кимёвий бойитиш технологияси” (техника фанлари) мавзусидаги (DSc) докторлик диссертациясининг ҳимояси Умумий ва ноорганик кимё институти ва Тошкент кимё-технология институти ҳузуридаги илмий даражалар берувчи DSc.27.06.2017.Қ/Т.35.01 рақамли илмий кенгашнинг 2017 йил 21 июль кунни соат 10:00 даги мажлисида бўлиб ўтади.

Манзил: 100170, Тошкент шаҳри, Мирзо Улуғбек кўчаси, 77-А уй. Тел/факс: (0-371) 262-56-60, 262-79-90; e-mail: ionxanruz@mail.ru

Арипов Шухрат Тулкиновичнинг 15.00.01 — Дори технологияси ва фармацевтика ишларини ташкил этиш ихтисослиги бўйича “Иккинчи тип қандли диабет касаллигида қўлланиладиган дори воситаларини оқилона фойдаланишга фармакоиктисодий ёндашув” (фармацевтика фанлари) мавзусидаги фалсафа доктори (PhD) диссертациясининг ҳимояси Тошкент фармацевтика институти ҳузуридаги илмий даражалар берувчи DSc. 27.06.2017.Far.32.01 рақамли илмий кенгашнинг 2017 йил 21 июль кунни соат 11:00 даги мажлисида бўлиб ўтади.

Манзил: 100015, Тошкент шаҳри, Ойбек кўчаси, 45-уй. Тел/факс: (0-371) 256-37-38; e-mail: pharmi@pharmi.uz

Суюнов Низом Давуровичнинг 15.00.01 — Дори технологияси ва фармацевтика ишларини ташкил этиш ихтисослиги бўйича “Нафас ағзалари касалликларида беморларнинг дори воситалари билан таъминлашининг фармакоиктисодий таҳлили ва уни оптималлаштириш” (фармацевтика фанлари) мавзусидаги фан доктори (DSc) диссертациясининг ҳимояси Тошкент фармацевтика институти ҳузуридаги илмий даражалар берувчи DSc. 27.06.2017.Far.32.01 рақамли илмий кенгашнинг 2017 йил 21 июль кунни соат 10:00 даги мажлисида бўлиб ўтади.

Манзил: 100015, Тошкент шаҳри, Ойбек кўчаси, 45-уй. Тел/факс: (0-371) 256-37-38; e-mail: pharmi@pharmi.uz

Мухамедиева Дилдора Кабиловнанинг 05.01.07 — Математик моделлаштириш. Сонли усуллар ва дастурлар мажмуи ихтисослиги бўйича “Колмогоров-Фишер типдаги биологик популяция чиқиқиз системасини сонли моделлаштириш” мавзусидаги фалсафа доктори (PhD) диссертациясининг ҳимояси Мухаммад ал-Хоразмий номидаги Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги илмий даражалар берувчи DSc. 27.06.2017.T.07.01 рақамли илмий кенгашнинг 2017 йил 18 июль кунни соат 9:00 даги мажлисида бўлиб ўтади.

Манзил: 100084, Тошкент шаҳри, Амир Темури шохкўчаси, 108-уй. Тел/факс: (0-371) 238-64-89, 238-64-15, 235-10-40; e-mail: info@tuit.uz

Сабирова Гулноза Садиқовнанинг 13.00.02 — Таълим ва тарбия назарияси ва методикаси (хорижий тилларни ўқитиш методикаси) ихтисослиги бўйича “Умумтаълим мактаблари ўқувчиларига инглиз тили олмошларини ахборот технологиялари асосида ўргатиш методикаси” мавзусидаги фалсафа доктори (PhD) диссертациясининг ҳимояси Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети ҳузуридаги илмий даражалар берувчи DSc.27.06.2017.Ped.27.01 рақамли илмий кенгашнинг 2017 йил 28 июль кунни соат 10:00 даги мажлисида бўлиб ўтади.

Манзил: Тошкент шаҳри, Кичик ҳалқа йўли кўчаси, Г-9А мавзе, 21-уй. Тел.: (+99895)195-11-61.

Абдуллаева Садоқат Шоназаровнанинг 02.00.16 — Кимё технологияси ва озиқ-овқат ишлаб чиқариш жараёнлари ва аппаратлари ихтисослиги бўйича (техника фанлари) «Илдиз мевалари бир зумда босимни тушириш усулида тозалаш ва майдалашда намсизлантириш» мавзусидаги фалсафа доктори (PhD) диссертациясининг ҳимояси Тошкент кимё-технология институти ҳузуридаги илмий даражалар берувчи DSc.27.06.2017.T.04.01 рақамли илмий кенгаш асосидаги бир марталик илмий кенгашнинг 2017 йил 25 июль кунни соат 10:00 даги мажлисида бўлиб ўтади.

Манзил: 100011, Ташкент шаҳри, Навоий кўчаси, 32-уй. Тел/факс: (0-371) 244-79-20, 262-79-17; e-mail: tkti@mail.uz.

Кўзиев Ислоҳжон Неъматовичнинг 08.00.08 — Бухгалтерия ҳисоби, иқтисодий таҳлил ва аудит ихтисослиги бўйича “Иқтисодийтни модернизациялаш шароитида аудиторлик ҳисоботини тузиш ва умумлаштириш методологиясини такомиллаштириш” мавзусидаги докторлик (DSc) диссертациясининг ҳимояси Ўзбекистон Республикаси Банк-молия академияси ҳузуридаги илмий даражалар берувчи DSc. 27.06.2017.I.16.01 рақамли илмий кенгашнинг 2017 йил 19 июль кунни соат 10:00 даги мажлисида бўлиб ўтади.

Манзил: Тошкент шаҳри, Мовароуннаҳр кўчаси, 16-уй. Тел.: (0-371)237-54-53, факс: 237-50-11; e-mail: info@bfa.uz

Пулатов Дилшод Ҳақбердиевичнинг 08.00.07 — Молия, пул муомаласи ва кредит ихтисослиги бўйича “Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджети газна ижросини такомиллаштиришнинг методологик жиҳатлари” мавзусидаги докторлик (DSc) диссертациясининг ҳимояси Ўзбекистон Республикаси Банк-молия академияси ҳузуридаги илмий даражалар берувчи DSc.27.06.2017.I.16.01 рақамли илмий кенгашнинг 2017 йил 21 июль кунни соат 10:00 даги мажлисида бўлиб ўтади.

Манзил: Тошкент шаҳри, Мовароуннаҳр кўчаси, 16-уй. Тел.: (0-371) 237-54-53, факс: 237-50-11; e-mail: info@bfa.uz

Сайфуллаев Дурбек Бахтиёровичнинг 07.00.01 — Ўзбекистон тарихи ихтисослиги бўйича “Мустақиллик даврида Ўзбекистон дипломатиясининг шаклланиши ва ривожланиши” (тарих фанлари бўйича) мавзусидаги фалсафа доктори (PhD) диссертациясининг ҳимояси Ўзбекистон Миллий университети, Ўзбекистоннинг энг янги тарихи масалалари бўйича Мувофиқлаштирувчи методик марказ, Тарих институти, Қорақалпоқ ижтимоий фанлар илмий-тадқиқот институти ҳузуридаги DSc.27.06.2017.Tar.01.04 рақамли илмий даражалар берувчи илмий кенгашнинг 2017 йил 24 июль кунни соат 10:00 даги мажлисида бўлиб ўтади.

Манзил: 100170, Тошкент шаҳри, Мирзо Ғолиб кўчаси, Тарих факультети, 1-қават, 110-хона. Тел/факс: (0-371)246-02-24, 246-53-21, 227-12-24; e-mail: nauka@niu.uz

Абдурахимов Қодиржон Абдуҳалиловичнинг 19.00.01 — Умумий психология, шахс психологияси ва психология тарихи ихтисослиги бўйича “Интеллектуал фаолиятга онгсизлик компонентлари таъсири” (психология фанлари бўйича) мавзусидаги фалсафа доктори (PhD) диссертациясининг ҳимояси Ўзбекистон Миллий университети ҳузуридаги илмий даражалар берувчи DSc.27.06.2017.Psi.02.07 рақамли илмий кенгашнинг 2017 йил 25 июль кунни соат 10:00 даги мажлисида бўлиб ўтади.

Манзил: Тошкент шаҳри, Университет кўчаси, 4-уй, Ўзбекистон Миллий университетининг Бош ўқув биноси “В” қисми, 2-қават, 217-хона. Тел.: (0-371) 246-52-74, 246-02-24; e-mail: nauka@niu.uz, rector@niu.uz

Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети жамоаси Математика факультети “Механиканинг назарий асослари” кафедраси мудири Мансур Сиддиқовга падари бузруквори

НОСИР отанинг вафоти муносабати билан ҳамдардлик билдиради.

Болалар адабиёти йўналишида ижод қиладиган шоирлар бармоқ билан санарли. Бунинг ҳайратланарли жойи йўқ: ахир болалар учун ёзиш, бола дилининг таржимони бўлиши ҳамма ҳам уддалай олмайди. Турсунбой Адашбоев эса айнан болаларча беғубор, ҳазил-мутойибага бой шеърлари билан миллионлар қалбини эгаллади. Унинг ёзганларидаги самимийлик ўқувчини сеҳрлаб қўярди. Шеърда ўзини кўрган болакай ўзи ҳақидаги шеърларни яна ва яна ўқийверади.

Болалар дилининг таржимони

"Адабиёт чудаганга чиқарилган" деб ёзган шоир умрининг охиригача соҳанинг энг қийин машаққатларига чидаб келди. Катта сумка кўтарган шоир бобонинг яхши одати бор эди: ўзига ёққан асарнинг муаллифини тахририятга кўнгирак қилиб бўлса ҳам топиб, табриклашни канда қилмасди. Ўзидан бошқани тан олиш, яна уни табриклаш учун каттагина юрак, бағрикенг инсон бўлиш керак.

Турсунбой Адашбоевнинг ҳазил-мутойибага йўғрилган шеърлари рус, латиш, қозоқ, тожик тилларида ҳам чоп этилган. Шоирнинг ўзи ҳам дунё адабиётининг нодир асарларини ўзбек тилида гапиртира олди.

— Шоир кекса бўлишига қарамай наشريёт таклифларини жиддий қабул қиларди — дейди биз билан суҳбатда "Янги аср авлоди" наشريёти ходими Мадина Маҳмудова. — Турсунбой акага рус ёзувчиси Корней Чуковскийнинг шеърлари кўлёмасини сўраб кўнгирак қилганимизда суҳбатимизнинг эртасигаёқ сўралган кўлёмани бизга етказди. Айрим ёш ижодкорлар вақтим зиқ, ишим кўп деса, Турсунбой ака шунча обрўси, ёши улуглигига қарамай, ҳаммаша камтар, самимий, тўғрисиёз ва айтганининг устидан қиқши билан наشريёт муаллифлари ичида алоҳида обрў қозонган эди. "Мақтабдан ташқари ўқий" рукнида шоирнинг болалар севиб ўқийдиган шеърларини саралаб "Осмон қайдан бошланар?" китобчасини нашрдан чиқарганимизданок, ўқувчилар ўртасида кўлмак-кўл бўлиб кетди. Қалам ҳақини олиб кетишини сўраб кўнгирак қилганимизда Турсунбой Адашбоев: "Менга қалам ҳақи

унчалик муҳим эмас, ўрнига китоб bersalaringiz, сабаби болалар билан учрашганимизда улар менадан китоб куттишадилар", деганди.

Шоир пародия шеърлари билан ҳам юморга ўч халқимизнинг назарига тушган. Бир эътибор беринг-а!

"Замондошларимиздан бири ёзади:

*Шеър ёзмаган туним йўқ,
Шеър айтмаган куним йўқ.*

Хар кунни шеър ёзиб бўладими, ахир? Ёзилган тақдирда ҳам, қандай шеър бўлади у!? Шу шеърни ёзган дўстимга шундай пародия ёздим:

*Устоз Гафур Гулом ҳам
Ёзмагандир ҳар кунини.*

*Эсланг Асқад Мухторни
Ёки Рауф Парфини.*

*Шоир наҳот дам олмай,
Қалам тишлаб ўтирса;*

*Кўк буржидо булутлар
Элак қоқса, кўпирса;*

*Эвазиза осмондан
Шеърлар тундай тўқилса?*

*Жўн ва оддий сатрни
Кашфиёт деб жўймайлик.*

*Биродар, шеъримизга
Ёлгон гапни қўшмайлик".*

Болалардек беғубор, самимий инсон, таниқли шоир Турсунбой Адашбоев ҳаёти ва ижоди билан ёлгонга, ёмонликка қарши курашиб, миллат болаларини-да шу улуг ишга чорлаган дарёдил ижодкор эди. Навқирон авлод тарбиясидаги хизматлари учун болажон халқимиз шоирдан қарздор. Шу маънода, шоирни миллат устои дейиш мумкин. Фарзандларимизни эзгуликка ундовчи шоир шеърлари ҳали узоқ йиллар авлодан-авлодга ўтиб, уларнинг юрагигада меҳр учунларини алангалатаиб тураверади.

Маъмура ҚУТЛИЕВА,
"Янги аср авлоди"
наشريёти
бош муҳаррири

"Илм — ҳаётим, ёшлар — қанолим"

Инсон қайси касб эгаси бўлмасин, уни чин дилдан ардоқласа, сидқидилдан эъзоласа, албатта, ҳурмат-эътибор, эътирофга сазовор бўлади. "Устоз отангдек улуг", дейди халқимиз. Топиб айтилган. Ўз касбининг сир-синоатини ёшларга ўргатиб, халқ хизматида бўлиб келаётган устозлар орамизда кўп. Ўзбекистон Миллий университети "Маънавият асослари ва диншунослик" кафедраси профессори Анвар Абдусамедов бутун умрини илм-фанга, ёшлар тарбиясига бағишлаган ана шундай жонқуяр инсон.

Fanimiz fidoyilari

— Юрта уруш даҳшат солиб турган кунлардан бири эди, — деб хотирлайди устоз. — Мақтабда ўқитувчилар етишмаслиги сабабли кўплаб дарс соатлари ўтилмасдан қолиб кетарди. У пайларни мақтаб ўқувчиси эдим. Раҳбарият томонидан бошланғич синф ўқувчиларига дарс бериш вазифаси юкланди. Ўшанда билганман — дарс ўтиш, болаларга илм-фан сирларини ўргатишнинг нечоғлик қийин эканини. Шу билан бирга, бу касбнинг улугворлигини англадим. Ота-онам бизни қийинчиликлардан қўқмасликка ўргатган. Педагог бўлиб етишимизда уларнинг ўғиту насихатлари мени ҳар жиҳатдан руҳлантирган. Шу-шу, ёшлар менинг қанотимга, илм ҳаётимга айланди.

Олим ўғтиз бешга яқин фан доктори ва фан номзодини тайёрлашга раҳбарлик қилди. Ўзимдан қийин. Ўшанда номзодлик иши учун ёзиб келганла-

римни Анвар ака диққат билан ўқиб чиқар, аввасиз тахрир қилар, ҳар бир жумла маънисини тушунтириб беришини талаб қиларди. Аввалига, домладан ранжиган пайларим ҳам бўлди. Аммо илмий ишим ниҳоясига етиб, химоя муваффақиятли ўтганидан сўнг янглишфикрда эканимни тушундим. Устоз жумла тузиш, илмий мақола ёзиш, таҳлил қилишга жиддий ёндашарди. Шогирдларидан ҳам шуни талаб этарди.

— Инсон доимо икки йўл бошида туради, — дейди устоз, — бири инсонийлик, юксак маънавият, эзгу етишимизда уларнинг ўғиту насихатлари мени ҳар жиҳатдан руҳлантирган. Шу-шу, ёшлар менинг қанотимга, илм ҳаётимга айланди.

Муаллим эккан ниҳоллар

Халқ таълими учун хизмат қилиш баланд чўққига чиқиш машаққати билан баробар. Ҳали ҳаёт, табиат, жамият ҳақида тўқис тасавури бўлмаган қорақўзларга ҳам илм, ҳам ахлоқ-одобдан сабоқ бериш учун бемисл сабр, маҳорат талаб этилади. Деҳқон ёки боғбондан фарқли аҳли муаллим эккан ҳосилини йиғирма, ўттиз йилдан кейин йиғади. Бундай меҳригиёси бор инсонлар ҳақида ҳар қанча сўзласак, меҳнатини эътироф этсак кам.

Кўхна Самарқанднинг Пастдарғом туманидан чиққан муаллим Урол ака Холмирзаев ҳам чин алқовларга муносиб инсон. Болалиги уруш йилларида ўтган Урол ака уч ёшида отасидан етим қолади. Эрта ақли тўлишган болакай ўн икки ёшигача бобоси Шомирза буванинг, сўнг амакисининг хонадонидан паноҳ топади. Турмуш қийинчиликлари, етимлик аламлари билан улғайган бола мактабни тамомлагунча чакана қийналмади. Даставвал омадини Шаҳрисабз шаҳридаги қишлоқ ҳўжалиги техникумининг агрономлик факультетига топшириб синайди. Омади келиб, талабалар сафига қўшилиди. Кўнгида адабиёт, сўзга ошнолик бор эканими, агрономлик дипломини оладию, Самарқанд давлат университетини тил ва адабиёт факультетига шошади. Бу ерни ҳам аъло баҳоларга тугатгач, Пастдарғом туманидаги 29-мактабда она тили ва адабиётдан дарс беришни бошлайди. Амакилари, қон-қариндошлар кўмак-мадади билан уй-жойини тиклайди, оила қуради. Аёли Сапия опа Чаркешеванинг турмушда ҳамфикр, ҳаммаслак, мактабда ҳамкасб бўлиши учун ўзи тамомлаган университетда ўқишини рағбатлантиради.

Ustozlar yodi

Табиатан босиқ, тадбирли, адабиёт деса борини унутадиган Урол ака узоқ йиллар болаларнинг кадрдон муаллими, китобсевар устозига айланади. Фанни ўқитишдаги услуб, методлари эса бошқа мактабларга намуна тарзида жўнатилиб, амалда ижобий натижалар беради. Меҳнатлари муносиб тақдирланиб, "Халқ таълими аълочиси" кўкрак нишонига лойиқ топилади.

Қалби дарёдек жўшқин бу инсоннинг уйда адабий учрашувлар, янги нашр этилган асарлар муҳокамаси ўтар, адабий гурунларнинг кети узилмасди. Умрини болалар камолоти учун сарфлаган мураббийнинг кўпгина шогирдлари, ўқувчилари ҳаётда йўлини топган, касб-корига эга ёшлар. Олти фарзанди қатори тумандаги ўғил-қизларнинг таълимига алоҳида эътибор бериб, бола қалбини китобга ошно қилди. Серзавқ, лекин ўта машаққатли юмуш бу. Яхшидан боғ қолганидек, бугун Урол аканинг ортидан ўттиз, қирқ йил аввал эккан ниҳоллари — ўқувчилари қолди. Уларнинг бари жамиятда ўз ўрнини топганлардан.

Рустам МАННОПОВ

2017-yil 15-iyul, № 56 (9017)

Давронжон Шарипов эндигина 12 ёшга тўлди. Эсини танибдики, шахмат ўйнайди, ўз билимини бойитиб боради. Унинг ҳеч бир кун ийўқди, спорт мактаби осонасини ҳатламаган, унинг дили яйратувчи ҳавосидан нафас олмаган бўлса. Вақт топдим дегунча, сеvimли мактаби томон ошиқади, устози ўғитини жон қулоғи билан тинглаб, кўрсатмаларига оғишмай амал қилади. Утган йиллар давомида у эришяётган ютуқлар салмоғи ҳам шунга монанд кўпайиб бормоқда. Ёш шахматчи шу йил баҳорда Тошкент шахрида бўлиб ўтган мамлакат чемпионатида 4-ўринни эгаллаб, ўз ёш тоифасида Осиё чемпионатида қатнашиш йўлланишини қўлга киритиб, ота-онаси ва устози ишончини оқлади.

Чирокчи туманидаги 1-болалар ва ўсмирлар спорт мактабидан бундай иқтидорли ўқувчилар бисёр. Ушбу муассаса барпо этилган 1970 йили ёшлар спортнинг санокли тури билан шуғулланар, машғулот ва мусобақалар номига, асосан бирёклама олиб борилар эди. Шуғулланувчилар сони ҳам кишини қувонтирарли эмасди.

Юртимиз мустақилликка эришгач, барча жаҳаларда бўлгани каби спорт ҳосасида ҳам кенг қўламли ишлар олиб борилиб, жойларда янгидан-янги спорт мажмуалари барпо этилиб, мажмуалари капитал реконструкция қилиниб, мукамал таъмирланди. Чирокчи туманидаги 1-болалар ва ўсмирлар спорт мактаби ҳам истиқлолнинг дастлабки йилларидаёқ ўзгача қиёфа касб этиб, имкониятлари кенгайтирилган масканлардан бири.

2015 йили Инвестиция дастурига асосан Болалар спортини ривожлантириш жамғармаси маблаглари ҳисобидан мазкур спорт мактабининг янги мажмуаси қурилиб, ёш спортчилар ихтиёрига топширилиши барча чирокчиликлар учун чинакам тухфа бўлди.

Мазкур спорт мажмуасида 18х42 метр ўлчамдаги спорт зали, ўғил-қизлар учун алоҳида кийиниш ва ювиниш хоналари, мураббийлар ҳамда тиббиёт ходимлари учун хоналар мавжуд бўлиб, 108х68 ўлчамдаги футбол майдони, узунлик ҳамда баландликка сакраш майдончаси, югуриш йўлакчаси, волейбол, баскетбол майдончаси ўқувчи-ёшлар ихтиёрида.

— Спорт мактабимиздан бугунга қадар кўплаб мамлакат, Осиё ҳамда жаҳон чемпионлари етишиб чиққан, — дейди Чирокчи туманидаги 1-БЎСМ директори Фарход Жуманов.

Истиқлол берган имкониятлар минглаб спортчиларни кашф этмоқда

— Жумладан, “Умид ниҳоллари” спорт мусобақасининг республика босқичида кўл тути, шахмат, белбоғли кураш, дзюдо, энгил атлетика бўйича соврилни ўринларни банд этиб келаётган ўқувчиларимиз кўпчиликини ташкил этади.

Утган йиллар давомида ушбу муассасада 1100 нафар ўғил-қиз спорт билан шуғулланган бўлса, ҳозир 2000 га яқин спортчи ўз маҳоратини оширмоқда. Мактабда 9 та олимпия ва 2 та миллий спорт тури бўйича машғулотлар олиб борилиб, унда нафақат туман марказида жойлашган мактаблар, қолаверса, чекка қишлоқлардаги таълим муассасаларининг ўқувчилари ҳам иштирок этмоқда.

Спорт мажмуасидаги залда бокс ринги ўрнатилган, шунингдек, бу ерда бир вақтнинг ўзида дзюдо, волейбол билан шуғулланиш учун ҳам қулайликлар яратилган. Футбол майдони, югуриш йўлакчалари, энгил атлетика, баскетбол, волейбол майдончалари ёшлар билан доимо гавжум.

Янги мажмуа спорт турлари бўйича имкониятлар ўфдини кенгайтирди. Бу ерда мамлакат миқёсидаги нуфузли мусобақалар, спортни янада омалаштиришга доир ўқув-услубий семинарларнинг ўтказилиши мураббийлар билим ва тажри-

басининг ошишида кўл келмоқда. Жумладан, 1997-1998 йилларда туғилган ўсмирлар ва қизлар ўртасида белбоғли кураш бўйича мамлакат биринчилигининг айна шу мактабда ташкил этилганидан руҳланган ота-оналарнинг фарзандини спортга жалб этишга иштиёқи ортмоқда.

Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили муносабати билан спорт мажмуасида ўтган кўплаб спорт мусобақалари сирасига Таълим, фан ва маданият ходимлари касбаба уюшмаси туман кенгашининг беллашувлари, туман ҳокимлиги ва хотин-қизлар кўмитасининг “Баҳор маликалари” энгил атлетика баҳсларини киритиш мумкин.

— Спортчининг халқро мусобақаларда иштирок этиб, галаба қозонишида мураббийнинг ўрни катта, — дейди БЎСМ директори Фарход Жуманов. — Муассасамизда фаолият юритаётган 27 мураббийнинг ҳар бири тажрибали. Белбоғли кураш бўйича Зокир Қўрлов, Инъом Хасанов, Шўратжон Оролов, шахмат мураббийи Абдуқамол Эргашев мактабимизнинг энг тажрибали устозларидан саналади. Ўқувчиларимизни мамлакат ва халқро мусобақаларга олиб чиқишда улар тажрибасига таянами.

БЎСМ шуғулланувчиларининг кўлга киритаётган натижаларига назар ташлар эканмиз, уларнинг бир-биридан юқори ютуқларга эришяётгани шохиди бўламади. Олмалик шахрида бўлиб ўтган белбоғли кураш бўйича Ўзбекистон чемпионатида Анвар Азимов 68 килограмм, Улугбек Хасанов 90 килограмм ваэн тоифасида 3-ўринни банд этган бўлса, Навоий вилояти Нурота туманида бўлиб ўтган беллашувда Жаҳовир Саидов (46 кг), Динмуҳаммад Ҳороков (71 кг) фахрли 1-ўринни эгаллагани фикримизни далиллайди.

— Наманган шахрида дзюдо бўйича 2002-2003 йилларда туғилган ўғил болалар ва қизлар ўртасидаги Ўзбекистон чемпионатида 33 килограмм ваэн тоифасида 1-ўринни кўлга киритдим, — дейди БЎСМнинг “Дзюдо” тўғараги аъзоси Мухайё Ахмадова. — Муваффақиятнинг асосий омил мактабимизда қулай имконият ва шароитлар яратилганидир. Бунга жавобан, албатта ютуқларимиз салмоғини янада ошириб боришга ҳаракат қиламиз. Келгусидаги мақсадим энг юқори марра — Олимпиада ўйинларида иштирок этиб, юртимиз байроғини баланд кўтаришимиз.

Ўқтам МЕЙЛИЕВ,
“Ma'rifat” мухбири

Ўзбекистон ёшлар иттифоқи, Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси, Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги, Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси, Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги ҳамда Ўзбекистон “Маҳалла” хайрия жамоат фондидини

АХБОРОТ ХАТИ

Жорий йилнинг 9-10 август кунлари Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академиясида “Ёшлар — келажак бунёдкори” шиори остидаги уюшмаган ёшлар билан олиб борилаётган ишларда натижадорликка эришишнинг илмий-амалий масалаларига бағишланган республика конференциясини ўтказди.

Конференция иши куйидаги йўналишларда ташкил этилади:

— Уюшмаган ёшлар ижтимоий қатламини ўрганишнинг илмий-назарий асослари;

— Уюшмаган ёшлар билан ишлаш: Ўзбекистон ва хориж тажрибаси;

— Уюшмаган ёшларни касб-ҳунарга ўргатиш, қайта тайёрлаш ва бандлигини таъминлаш масалалари;

— Уюшмаган ёшлар билан олиб борилаётган ишларни тизимли ташкил этишда давлат ва нодавлат ташкилотлари ҳамкорлигини такомиллаштириш масалалари;

— Уюшмаган ёшлар билан олиб борилаётган ишлар самарадорлигини ошириш масалалари.

Конференция учун материаллар — 2017 йилнинг 25 июль кунига қадар Ўзбекистон ёшлар иттифоқи Марказий Кенгашида (Тошкент шаҳри, Навоий кўчаси, 11-уй) қабул қилинади.

Тақдим этиладиган материалларга қуйиладиган талаблар:

— илмий мақолалар конференция йўналишларига оид долзарб мавзуларда, илмий таҳлилларга суяниб, тугалланган фикрлар асосида тегишли таклиф ва тавсиялар тақдим этилган ҳолда бўлиши лозим;

— тақдим этилаётган илмий мақолалар соҳа бўйича етуқ мутахассисларнинг камида битта тақризи билан қабул қилинади.

Илмий мақолалар матнлари таҳрир қилинган ҳолда А4 ҳажмдаги қоғозга, юқоридан ва пастдан 2 см, чапдан 3 см, ўнгдан 1,5 см жой қолдириб, бир нусхада расмийлаштирилган бўлиши лозим. Мақоланинг номи бош ҳарфлар билан ёзилиб, 1,5 интервалдан сўнг муаллифнинг исми ва отасининг исми бош ҳарфлари ҳамда фамилияси ёзилади, 1 интервалдан кейин ташкилот (иш ёки ўқиш жойи) ва шаҳар номи кўрсатилади. Сўнгра 1,5 интервал қолдирилиб, матннинг мазмуни 1,5 интервалли қаторларда ёзилади.

Матннинг электрон нусхаси MS Word дастурида, Times New Roman шрифтида, 14 кегел катталигида бўлиши ва 4 бетдан ошмаслиги керак. Мақолалар электрон нусхаси ҳамда тақризнинг имзоси билан сканер қилинган ҳолда тақризнинг мақолага илова қилиб, konferensiya2017@umail.uz электрон манзилига юборилади.

Батафсил маълумотларни yoshlaritifoqi.uz сайтидан ҳамда (0-371) 241-02-72 телефон рақамлари орқали олиш мумкин.

Ташкилий қўмита

Reklama va e'lonlar

Сагдиев Хабибулло Ёдгоровичнинг 07.00.05 — Ислому тарихи ва манба-шунослиги ихтисослиги бўйича (фалсафа фанлари) “Абу Жаъфар Таҳовийнинг “Ақида” асари ва унинг шарҳлари — ҳанафийлик таълимотида оид манба” мавзусидаги фалсафа доктори (PhD) диссертациясининг ҳимояси Тошкент Илому университети ҳузуридаги илмий даражалар берувчи DSc.27.06.2017.Tar.F/Fil.14.01 рақамли илмий кенгашининг 2017 йил 27 июль кунини соат 10:00 даги мажлисида бўлиб ўтади.

Манзили: 100011, Тошкент шаҳри, Абдулла Қодирий кўчаси, 11-уй, Тошкент Илому университети, «А» бино, 2-қават, илмий кенгашлар хонаси. Тел.: (0-371) 244-94-70, факс: 244-00-65; e-mail: tiuxab@mail.ru.

Арипжанова Альфия Рахматовичнинг 13.00.01 — Педагогика назарияси ва тарихи. Таълимда менежмент ихтисослиги бўйича “Таълимни ахборотлаштириш шароитида олий таълим муассасалари педагогларининг креатив салоҳиятини ривожлантириш” (педагогика фанлари бўйича) мавзусидаги фалсафа доктори (PhD) диссертациясининг ҳимояси Тошкент давлат педагогика университети ҳузуридаги илмий даражалар берувчи DSc.27.06.2017.Ped.26.01 рақамли илмий кенгашининг 2017 йил 27 июль кунини соат 10.00 даги мажлисида бўлиб ўтади.

Манзили: 100011, Тошкент шаҳри, Чилонзор тумани, Бунёдкор кўчаси, 27-уй. Тел.: (0-371) 276-79-11, факс: 276-80-86; e-mail: tdpu_kengash@edu.uz.

Шоймардонов Туймурод Турдалиевичнинг 13.00.06 — Электрон таълим назарияси ва методикаси ихтисослиги бўйича “Педагог кадрлар маънавиясини ошириш ва касбий фаолияти мониторингини ташкил этишининг электрон тизими” (педагогика фанлари бўйича) мавзусидаги фалсафа доктори (PhD) диссертациясининг ҳимояси Тошкент давлат педагогика университети ҳузуридаги илмий даражалар берувчи DSc.27.06.2017.Ped.26.01 рақамли илмий кенгашининг 2017 йил 26 июль кунини соат 14.00 даги мажлисида бўлиб ўтади.

Манзили: 100011, Тошкент шаҳри, Чилонзор тумани, Бунёдкор кўчаси, 27-уй. Тел.: (0-371) 276-79-11, факс: 276-80-86; e-mail: tdpu_kengash@edu.uz.

Ризаев Камал Саидқабаровичнинг 14.00.27— Хирургия ихтисослиги бўйича “Ўткир деструктив панкреатит таъхиси ва давосини такомиллаштириш” мавзусидаги (тиббиёт фанлари) докторлик (DSc) диссертациясининг ҳимояси “Академик В.Вохидов номидаги республика ихтисослаштирилган хирургия маркази” ва Тошкент тиббиёт академияси ҳузуридаги илмий даражалар берувчи DSc. 27.06.2017. Тиб. 49.01 рақамли илмий кенгашининг 2017 йил 18 июль кунини соат 10.00 даги мажлисида бўлиб ўтади.

Манзили: Тошкент шаҳри, Кичик ҳалқа йўли (Фарход кўчаси) кўчаси, 10-уй. Тел.: (0-371) 230-49-09, факс: 277-04-94, 277-92-94; e-mail: cs.75@mail.ru.

Бола қандай қилиб мўъжизалар мамлакатидда яшаши мумкин?

Кичкинтойнинг болалиги қизиқарли ва саргузаштларга бой ўтса, ҳаётининг кейинги даври ҳам мазмунли бўлади. Шу сабаб бугун “Ҳа, энди, бу бола-да, нимани ҳам тушунарди” қабилида фикрлайдиганлар сафи камайиб, фарзандининг эрта ёшдан “мўъжизалар мамлакатидда яшадини” истайдиган ота-оналар кўпаймоқда. Бола қандай қилиб мўъжизалар мамлакатидда яшаши мумкин дейсизми?

Иш фаолияти намунали ташкил этилган, ҳар бир машғулотида бетақрор ва янги маълумотлар ўрин олган мактабгача таълим муассасаси бола учун мўъжизалар мамлакатининг ўзгинаси-да!

Бектемир туманидаги 574-кўп тармоқли ихтисослашган МТМда тарбияланаётган 146 нафар бола ҳар бир кунни “Ёш рассом”, “Моҳир қўллар”, спорт тўғаракларида мазмунли ўтказишади. Айниқса, боғчада ташкил этилган кичик кутубхона тарбияланувчилар талпинадиган қайноқ марказга айланиб улгурган. Улар бу ерда ота-оналари ҳамроҳлигида расмий китоблар билан танишади, эртак қаҳрамонларининг суратларини чиқишади.

— Кичик кутубхонанинг болалар ривожланишидаги ёрдами катталигини машғулотлар давомида кузатяпман, — дейди тарбиячи Гулсина Камолова. — Китоб билан ошно бўлган болалар таълим фаолият машғулотида таъсирдорлиги кенглигини намойиш etsa, математика ва ҳисоб билан шугулланадиган пайтларимиз шакллари танлаш ва чалғитиб ҳисоблаш машғулотида мантиқий тафаккури ўсганини исботлаяпти.

Тарбияланувчиларнинг руҳий ҳамда жисмоний саломатлигини доимий назорат қилиш ва соғломлаштириш чорасини кўриш мақсадида мунтазам равишда коррекцион жисмоний машқлар ва уқалаш муолажалари олиб борилади.

Исломбек БЕРДИЕВ

Б.РИЗОКУЛОВ олган суратлар.

Ma'rifat

ТА'СИС
ЕТУВЧИЛАР:

O'zbekiston Xalq ta'limi vazirligi,
O'zbekiston Oliy va o'rta maxsus
ta'lim vazirligi, O'zbekiston
Ta'lim, fan va madaniyat
xodimlari kasaba uyushmasi
Respublika kengashi.

Бoш муҳаррир Абдусамат РАҲИМОВ

Газета O'zbekiston Matbuot va axborot agentligida
2006-yil 22-dekabrda 0067-raqam bilan ro'yxatga
olingan. Indeks: 149, 150. G-715. Tiraj 34 528.
Hajmi 4 bosma taboq. Ofset usulida bosilgan,
qog'oz bichimi A-3. Bahosi sotuvda erkin narxda.

ТЕЛЕФОНЛАР:

qabulxona — 233-50-55;
kotibiyat — 233-99-15;
reklama va marketing bo'limi —
233-42-92(faks), 236-54-17.

«Ma'rifat» dan
materiallarni ko'chirib
bosish tahririyat
ruxsati bilan amalga
oshirilishi shart.

Tahririyatga kelgan
qo'lyozmalar taqdir
qilinmaydi va muallifga
qaytarilmaydi.

MANZILIMIZ:

100083, Toshkent shahri,
Matbuotchilar ko'chasi, 32-uy.
Web-site: www.marifat.uz

Dizaynerlar:

Malohat TOSHOVA, Faxriddin RAHIMOV.
Navbatchi muharrir:
Dilmurod DO'STBEKOV.
Navbatchi:
Bobomurod XUDOYBERDIYEV.

«Sharq» nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosmaxonasi.

Korxonaning manzili: Buyuk Turon ko'chasi, 41-uy.

O'ZA yakuni — 21.37 Topshirildi — 22.00

123 56